

„Od ilirca do unionista“ Prilozi političkoj biografiji Mirka Bogovića (1816.-1893.)

ŽELJKO KARLAULA
Banovine Hrvatske 26B
HR – 43 000 Bjelovar
historik2000@gmail.com

TOMISLAV FALETAR
Jordanovac 81a
HR – 10 000 Zagreb
mark.feler@gmail.com

Pregledni rad
Review article

Prilježeno/Received: 14.10.2016.
Prihvaćeno/Accepted: 13.11.2016.

Cilj ovoga rada je na temelju postojeće literature i novina prikazati i objasniti politički put književnika, pjesnika i političara Mirka Bogovića (1816.-1893.), posebice njegov put od „vatrenog“ pristaše ilirskog pokreta do čvrstog unionista poslije 1860. godine. Bogović tada postaje zagovornik dualizma i što jačeg vezivanja Hrvatske unutar Ugarskog kraljevstva, čak do potiranja njenih skromnih državnopravnih i financijskih okvira u toj zajednici nejednakih. Na kraju rada nalazi se devet pisama koja se tiču Bogovićevo književnog i političkog rada iz preporodnog i neoapsolutističkog razdoblja. Ona su ovdje priložena jer djelomično pokazuju Bogovićevo materijalno položaj te njegov temperament i karakter, što korespondira s temom ovog rada.

Ključne riječi: Mirko Bogović, ilirski pokret, mađaroni, Unionistička stranka, Hrvatski sabor 1861., mađarizacija

1. Uvod

Povijest hrvatske političke misli u Habsburškoj Monarhiji, od 1790. do 1918. nije napisana ni osmišljena u jednoj cjelovitoj historiografskoj sintezi koja bi imala isključivo znanstvene pretenzije i široko izvorno utemeljenje. Razlozi za to su brojni, a neki od tih nedostataka mogu se vidjeti u okviru onih tema koje se odnose na najistaknutije osobe hrvatskog političkog života i njihovu ulogu u osmišljavanju osnovnog pravca hrvatske nacionalne politike prema ključnim subjektima habsburškog, odnosno austro-ugarskog društvenog sustava, organima državne uprave i predstavnicima zvanične državne ideologije. Pojedine monografije upotpunile su naša znanstvena znanja i obogatile predstavu o tome što su značili pojedini hrvatski političari i javni djelatnici i kako su izgledali njihovi stavovi i pogledi na rješavanje hrvatskog pitanja u Monarhiji, ali je broj onih koje su ostale nenapisane daleko veći.¹ Djelo pjesnika, književnika i

političara, poznatog „vatrenog“ ilirca Mirka Bogovića (1816.-1893.)² detaljno je obrađivano unutar korpusa povijesti hrvatske književnosti, dok je rijetko bilo u središtu pozornosti historiografije.³ Skoro se možemo složiti s

Mažuranić, Novi Sad-Zagreb: Globus-Matica srpska, 1988. (drugo izdanje); Vladimir Koščak, *Josip Juraj Strossmayer, političar i mecena*, Osijek: Izdavački centar Otvorenog sveučilišta, 1990.; Mirjana Gross, *Vijek i djelovanje Franje Račkoga*, Zagreb: Novi Liber, 2004.; Jelena Očak, *Antun Mihanović*, Zagreb: Globus, 1998.; Zoran Grijak, *Politička djelatnost vrhbosanskog nadbiskupa Josipa Stadlera*, Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2001.; Anđelko Mijatović, *Ban Jelačić*, Zagreb: Mladost, 1990.

2 Biografija o Mirku Bogoviću s referentnom literaturom detaljnije je obrađena u ovome broju *Crisa* u više članaka na tu temu, a sažetiji pregled dostupan je na mrežnim stranicama <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=2273> (pristupljeno 3. 10. 2016.).

3 Od književnosti ovdje selektivno navodim: Gjuro S. Deželić, *Životopis Mirka Bogovića*, Brzotiskom D. Alberhta, Zagreb, 1862. (ono je inače Bogovićevo hagiografija napisana u svrhe mađaronske politike); Mirko Bogović, *Pjesnička djela*, I-III, Zagreb, 1895. (vidi uvod u trećem svesku: Milivoj Šrepel, O životu i radu M. Bogovića, VII-LVI); Đuro Šurmin, *Povijest književnosti*

1 Navedimo osnovne: Josip Horvat, *Ljudevit Gaj – njegov život, njegovo doba*, Zagreb: Liber, 1975.; Milorad Živančević, *Ivan*

ocjenom kulturnog kritičara i novinara Josipa Horvata iz davne 1932. godine, a koja na neki način vrijedi i danas, da se *predstavnik ilirizma pod svaku cijenu idealiziralo, svaki pokušaj kritičkog razmatranja gotovo se žigosalo kao nepatriotično, protunarodno djelo. Svršetak političke uloge Ljudevita Gaja u godini 1848. radi afere s Milošom Obrenovićem, djelatnost Ivana Mažuranića kao državnoga odvjetnika francjozefinskoga apsolutizma, krivudanja bana Jelačića od 1849. do 1854. takve se momente nastojalo prešutiti kao gotovo nešto nečasna – premda baš u ovim teškim prilikama, u tragičnim kušnjama iskrsavaju jasnije osobine tih ličnosti. Radi tih prividnih poraza, za-bluda i uzma, ličnosti preporoda zato ipak ništa ne gube na svojoj veličini, njihove zasluge ne postaju manjima – jer ni blagodat svijetla ne osjetimo potpunoma dok kraj njega ne legne i sjena. Naročito posljednje godine djelatnosti pojedinih narodnih preporoditelja, poslije Solferina i pada Bachovoga režima 1859. godine gotovo su sasvim nepoznate široj javnosti.*⁴ Ovdje ističem Horvatu riječ *pojedinih*. Uglavnom radi se o hrvatskim preporoditeljima i ilircima koji su po kanonu nacionalne historiografije pošli „krivim putem“ nakon sloma neoapsolutizma (1860.) te se priključili onim političkim opcijama koje su budućnost hrvatskog naroda vidjeli na drugi način ili su iz čistog pragmatizma, te materijalnih ili osobnih razloga prihvatili sinekure tadašnjih austrijskih ili mađarskih vladodržaca. Neki značajni pomaci o tom pitanju u historiografiji su naravno napravljeni.⁵

hrvatske i srpske, Zagreb: Naklada tiskare Lav. Hartmana, 1898., 177-179; Antun Barac, „Mirko Bogović“, *Rad JAZU*, knjiga 245., 1933., 70-157; Rudolf Maixner, Prilozi poznavanju novinarske djelatnosti Bogoslava Šuleka i Mirka Bogovića, *Građa za povijest književnosti hrvatske*, sv. 27, 1958., 179-191; Zlatko Posavec, Estetički horizonti Mirka Bogovića, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 9, (1/2), 1983., 63-76. Samo nekoliko povjesničara je temeljitije obradilo Bogovićevo političko djelovanje: Mirjana Gross, Propast starounionističke stranke u svjetlu izvještaja M. Bogovića, *Zbornik Historijskog instituta JAZU*, sv. I., Zagreb, 1954., 223-249; Ljuba Lončar, Progoni Mirka Bogovića i Ivana Filipovića zbog književne djelatnosti, *Građa za povijest književnosti hrvatske*, sv. 32, 1978., 179-216.

- 4 Josip Horvat, Preobraćenje Mirka Bogovića, Lice i naličje ilirskih preporoditelja. – Kobnost dileme Beč-Pešta. – Bogović kao pučki tribun, književnik i političar, *Jutarnji list*, br. 7740., 16. X.1932., str. 20.
- 5 Vidi poglavlje „Politička djelatnost Ivana Kukuljevića Sakcinskoga“, u: Jaroslav Šidak, *Studije iz hrvatske povijesti XIX stoljeća*, Zagreb: Sveučilište u Zagrebu – Institut za hrvatsku povijest, 1973., na str. 221-277 ili već navedeno djelo - Horvat, *Ljudevit Gaj - njegov život, njegovo doba*. Političke portrete izravnih protivnika hrvatskih nacionalnih stremljenja u političkoj areni 19. stoljeća nalazimo posve rijetko. Vidi npr.: Stjepan Čosić, Horvat Horvatom. Uz Horvatom članak o Danijelu Josipoviću, *Gordogan*, br. 8., 2010., 19-22; str. 39-45 ili Agneza Szabo, Politički stavovi

2. Razdoblje neoapsolutizma u Hrvatskoj (1851.-1860.)

Želimo li ispravno shvatiti i ocijeniti hrvatsku politiku i djelovanje Mirka Bogovića kao političara u uznemirenom razdoblju kao što je bilo ono od kraja neoapsolutizma 1860. do Bogovićevo odlaska u mirovinu (1875.), trebamo se kratko vratiti događajima koji su svemu prethodili, odnosno ishodištu svih zbivanja, revolucionarnoj 1848. godini i neposrednom razdoblju koje je slijedilo.

Nakon velikih kušnji u revolucionarnoj 1848./1849. Habsburška dinastija se početkom 1849. osjetila dovoljno snažnom da se vrati apsolutizmu. Nametnutim ustavom od 4. ožujka 1849. (Oktoirani ustav) revolucija je bila ne samo formalno već i stvarno poražena. Nakon sloma „proljeća naroda“ u Habsburškoj Monarhiji uveden je 31. 12. 1851. otvoreni neoapsolutizam ukinućem Oktoiranog ustava (Silvestarski patent). Oktoirani ustav iz 1849. nije se dakle duže zadržao, iako je njime otvoren proces modernizacije austrijske države koji će se nastaviti i tijekom neprikriivenog neoapsolutizma. Nove reforme koje su započele u vremenu trajanja Oktoiranog ustava u pravosuđu, upravi, financijama, školstvu, prometu i vojsci sada su se novim naredbama dopunjavale i provodile radikalnim mjerama. Ustav je ukinuo feudalne staleške privilegije, feudalne posjedovne odnose, stalešku nejednakost. Proglasio je jednakost građana pred zakonom, slobodno stjecanje imovine i sigurnosti privatnog vlasništva. Otvorio je pravne mogućnosti privatne konkurencije na tržištu, slobodu rada i ugovaranja. Osigurao je uvjete za razvitak građanskog društva. Nakon smrti začetnika apsolutističkog ustroja Monarhije, ministra-predsjednika i ministra vanjskih poslova Felixa Schwarzenberga 1852., glavni je pečat neoapsolutizmu dao svemoćni ministar unutarnjih poslova Alexander Bach. Temeljni razlog uspostave neoapsolutizma bilo je nastojanje da se ojača položaj Habsburške Monarhije u odnosu na druge europske sile.

Kako bi se taj modernizacijski program proveo, tendencija novog apsolutizma bila je u tome da se ukinu razlike među jezicima i narodima koji su živjeli u Monarhiji s ciljem stvaranja jednog naroda - „austrijskog naroda“ i jednog jezika - „njemačkog jezika“, a središte tako uređene države trebao je biti carski Beč. Svi ti potezi državnog vrha grubom su realnošću rasplinuli maštovite snove i nadanja hrvatskih rodoljuba tijekom revolucije 1848.-1849. o integraciji hrvatskih zemalja i hrvatskog naroda. Gross piše: *Integracija hrvatske nacije kao političke zajednice bila je podložna snažnim diskontinuitetima. Proces politizacije hrvatske nacionalne zajednice zapinjao je zbog političkoga pritiska viših klasa vladajućih*

grofa Julija Jankovića u Hrvatskom saboru 1861. godine, *Zlatna dolina*, 5, 1999., str. 91-101.

nacija u Habsburškoj Monarhiji, tj. Mađara i austrijskih Nijemaca, zbog političke snage i posebnih interesa talijanskog odnosno potalijančenoga građanstva, zbog djelatnosti birokracije na nižim i višim razinama, zbog interesa dinastije, vojnih i diplomatskih vrhova Monarhije. (...) Golema kočnica bila je nemogućnost pravoga parlamentarnog sistema i kontinuirane parlamentarne prakse, pseudoustavnost, neposredno političko nasilje i različiti oblici apsolutizma.⁶

Književnik M. Krleža izrazio se figurativno o tom razdoblju hrvatske povijesti kada je razdoblje neoapsolutizma nazvao *tiranskom erom* u kojoj se hrvatski narod, zajedno s ostalim narodima Monarhije nalazio *u hapsu*. Osim toga Krleža je primijetio da neoapsolutizam nije samo epizoda već i *normalno produženje četiristogodišnjeg apsolutizma, u neprekinutom trajanju od šesnaestoga stoljeća*.⁷ U svojim memoarima Janez Trdina, slovenski književnik koji je većinu svoga profesionalnog rada proveo u Hrvatskoj, zapisuje: *Bachov sistem u Hrvatskoj godine 1855. već se bio posve učvrstio i ukorijenio. Ban Jelačić vladao je samo formalno, dok je najveću vlast u zemlji preuzeo Schwab, potpredsjednik najvišeg zemaljskog suda, koji je bio glavni agent i čovjek povjerenja bečke vlade. Umjesto biranih činovnika u pisarnicama su sjedili njemački birokrati koji su bili rodnom većinom Slovenci, ali nisu bili baš svjesni svoje narodnosti, pa su se u službenim poslovima služili njemačkim jezikom. (...) Prema Schwabovu mišljenju Hrvati bi morali na golim koljenima zahvaljivati Bogu što im posla njemačke činovnike koji će ih naučiti istinskom redu, pameti i napretku. Germanizacija cjelokupnog hrvatskog naroda činila se Schwabu najvećom dobrotom što može zadesiti Hrvate. Prema njegovu sudu to bi se moglo postići za četrdesetak ili pedesetak godina, kada će svaki iole razuman Hrvat uočiti veliku korist i čast njemačkog materinjeg jezika*.⁸

Njemački jezik prodirao je u Hrvatskoj u sve društvene pore kao službeni jezik. Mnogi hrvatski činovnici izgubili su zbog toga svoja mjesta ili su sami ostavljali službu. Na važnija mjesta u zemlji postavljani su stranci: Nijemci, Česi, Slovenci (po Trdini *Bachovi husari*). Novopostavljeni činovnici provodili su naredbe odozgo često pretjeranom strogošću, dok su se mnogi domaći ljudi u službi nastojali prilagodite te se povijali i dodvoravali

novom režimu. O tome nam je zanimljivo svjedočanstvo ostavio sveprisutni Trdina, na primjeru Franje Klaića (oca poznatog hrvatskog povjesničara Vjekoslava Klaića) tada direktora realne škole u Varaždinu. Naime, Klaić je počeo iznenada u društvu govoriti njemačkim jezikom, a na Trdinin *ubod* zašto se i on dao u *kulturtregerje* Klaić je odgovorio: *Z bikom se pametan človek ne bori. Zdaj vlada sila. Kdor je ne poslušā, ga zmelje in stare, ne da bi to narodu kaj koristilo. No nekoliko sem pa reč grešen. Včasi govorim brez potrebe po nemški*.⁹

3. Kratak prikaz Bogovićevog književnog i političkog djelovanja za neoapsolutizma

Mnogi pripadnici Hrvatskog narodnog pokreta (ilirskog pokreta) ne žele služiti pod neoapsolutizmom, a neki bivaju i grubo otpušteni iz službe. Tako npr. Ljudevit Vukotinović zbog odbijanja suradnje (jer se služio hrvatskim jezikom te se protivio uvođenju njemačkog jezika kao službenog) biva otpušten iz službe i umirovljen te se posvećuje prirodnim znanostima.¹⁰ Bogović proglašenjem Oktroiranog ustava 1850. svojevolumno napušta državnu službu i za svo vrijeme neoapsolutizma postaje jedan od vodećih ljudi u književnom životu Hrvatske. Književni povjesničar K. Nemeč svrstava Bogovića među najznačajnije hrvatske pisce iz razdoblja neoapsolutizma. Bogović je poslije sloma revolucije 1848. jedan od najjačih preporodnih književnika, čiji glavni književni rad pada istom poslije preporoda, iza 50-ih godina 19. stoljeća koji započinje poetizirati narodnu povijest uzimajući motive i građu iz hrvatske prošlosti. Njegov pokušaj iz 1851. godine pokretanjem kulturno-političkog lista *Domobran* nije uspio, jer ga je Banska vlada, nakon predložena programa, zabranila.¹¹ Zanimljivo da se o *Domobranu* na zahtjev Banske vlade morao očitovati i Ivan Mažuranić koji se, prema Šidaku, našao u *teškom protuslovlju* te se zbog toga nije zadovoljio time da na osnovi postojećih zakonskih propisa iznese svoj sud, nego je formalnu stranu odvojio od političke i na taj način izradio tekst koji go-

6 Mirjana Gross, *Društveni razvoj u Hrvatskoj od 16. do početka 20. st.*, Zagreb: Liber, 1981., str. 186. Detaljnije u: Mirjana Gross, Agneza Szabo, *Prema hrvatskom građanskom društvu*, Zagreb: Globus, 1992. Vidjeti bibliografiju na kraju knjige.

7 <http://krlezijana.lzmk.hr/clanak.aspx?id=1265> (pristupljeno 2. 9. 2016.)

8 Janez Trdina, *Bachovi husari i Ilirci - Sjećanja iz mojih profesorskih godina u Hrvatskoj (1853-1867)*, Zagreb: Grafički zavod Hrvatske, 1980., str. 101.

9 Trdina, *Bachovi husari i Ilirci*, str. 123.

10 Josip Balabanić, *Ljudevit Farkaš Vukotinović*, Zagreb: Školska knjiga, 2005., str. 89.

11 Krešimir Nemeč, *Povijest hrvatskog romana*, Zagreb: Znanje, 1994., str. 55. U skupini za pokretanje *Domobrana* bio je i mladi Andrija Torkvat-Brlić. On je, izrazito razočaran odbijanjem Vlade, u zagrebačkim novinama *Sudslawische Zeitung* napisao oštru i argumentiranu kritiku neustavnog stanja u Habsburškoj Monarhiji (Vlasta Švoger, *Ideali, strast i politika. Život i djelo Andrije Torkvata Brlića*, Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2012., 57; str. 172).

tovo podsjeća na ispovijest.¹² Bogović nakon toga neuspjelog pokušaja 1852. počinje uređivati list Matice ilirske *Neven*, ali je ubrzo, zbog u njemu objavljene pjesme Ivana Filipovića *Domородna utjeha*, osuđen na šest mjeseci zatvora (1853.).¹³ Taj događaj je sigurno utjecao na njegovo kasnije političko profiliranje. Horvat tim povodom piše: *Njegova reorijentacija je dovršena: od staroga borbenog Ilirca, koji je nalazio u suradnji s Bečom zalog uspjeha borbe protiv Mađžara, pretvara se u predvodnika borbe protiv Beča, borbe, koja ga je logično morala dovesti do suradnje s ostacima revolucionarne četrdesetosmaške Mađžarske.*¹⁴

Književni povjesničar J. Ravlić u svojoj analizi Bogovićeve rada dijeli njegovo političko djelovanje na dva razdoblja, jedno od ilirizma do kraja apsolutizma (1840.-1860.), a drugo od kraja apsolutizma do završetka Bogovićeve života (1860.-1893.). Ravlić ističe Bogovićevo razočaranje 1848. godinom i uopće hrvatskom politikom toga razdoblja. Navodi da se ta linija kod Bogovića pojavila rano, već u *Nevenu* 1852., kada je u članku *Naša književnost u najnovije vrijeme* napisao da im se tada hrvatska politika predstavljala kao ekstrat nedostižne mudrosti i državoslovlja, a zapravo je sve ostavila na cjedilu.¹⁵ Njegova prikrivena osuda austrijske politike počinje se zapažati u njegovim književnim djelima, posebno u *Frankopanu* (1856.), te *Stjepanu, posljednjem kralju bosanskom* (1857.), kako to piše Ravlić i jedna i druga drama znače osudu austrijske politike kroz sva vremena. Ravlić tvrdi da Bogović već tada, sredinom pedesetih godina 19. stoljeća, traži od hrvatske politike prekid *moljakanja Austrije* koja ne želi riješiti hrvatsko pitanje, te neizravno nudi novo stajalište: *suradnju s Mađarima.*¹⁶

Isto primjećuje i Gross koja piše da je povodom izlaska *Frankopana* Bogović u toj drami iskazao uvjerenje, nakon iskustva s germanizacijskim apsolutizmom, koje će ga odvesti u redove unionista, protivnika Narodne stranke.¹⁷ I Horvat primjećuje da se u Bogovićevoj drami *Stjepan, posljednji kralj bosanski* gesta starog kralja Tomaša, koji pruža ruku pomirenja negdašnjem neprijatelju, također smatra promađarskim stajalištem, jer sugerira čitateljstvu da se valja pomiriti s Mađarima radi zaštite zajedničkih interesa što ih ugrožavaju austrijski nasrtaji.¹⁸

I drugi izvori potvrđuju da se krajem pedesetih godina u Hrvatskoj pojačavaju simpatije prema Mađarima. Povjesničar Šokčević navodi da se na balovima plesao mađarski ples čardaš (čak i u Jelačićevoj nazočnosti, kako svjedoči njegov biograf Neustädter).¹⁹ Možda je najbolje svjedočanstvo o tome dao Ante Starčević u svom djelu *Nekolike uspomene* gdje tvrdi da se odmah *poslije Solferina nemalo sve zavapi za „braćom Mađarima“*. *Mađarska nošnja, mađarski pozdravi, mađarski plesovi,*

*Bogović se prvi snalazi – prelazi iz meditacija u akciju. Nije poput Prerada, da uzdahne: „Plovi, plovi moja ladjo, u kojgoder kraj...“: on jasno uočuje nove ciljeve borbe i nove metode. U „Matici“ je najaktivniji – njemu se povjerava uređivanje „Nevena“. Taj tjednik drži na okupu narodne duhove; na oko mu je isprva sadržaj bezazlen – ali Bogović mu nastoji dati postepeno čim izrazitiju borbenu notu; donosi tu narodne pjesme, pripovjetke, zagonetke, izoštrujući jezik preporodnoga kajkavskoga naraštaja; opisuju narodni običaji, otkrivaju stranice prošlosti. Kao urednik „Nevena“ Bogović razvija djelatnost, koja nije manja od Šenoine u poznijem „Vijencu“: piše niz novela, cijelih malih romana; daje se na pisanje drama, sa svojim poznijim „Stjepanom“, „Frankopanom“, „Matijom Gupcem, kraljem seljačkim“ ostvaruje ono što je bio tek ideal Dmitriju Demetru – stvara kreplu našu dramu. Po erudiciji i književnoj naobrazbi pored Vraza sigurno je najmarkantniji „Ilirac“, među njima prvi poklonik Shakespearea. A sva ta književna Bogovićeve djelatnost ima političku podlogu – stvara frontu protiv presizanja germanizma. Bogović i njegov „Neven“ u ono su vrijeme jedini vidljivi otpor; Bogović je krenuo tu frontu otpora za stotinu i osamdeset stupnjeva – dignuta je protiv Beča, a ne više Pešte. I kad 1853. radi poznate Filipovićeve pjesmice „Domородci što se tužni“, Bogović kao urednik „Nevena“ dopada tamnice (sticaj prilika, a vjerojatno i pakost habsburškog režima učiniše da je Ivan Mažuranić kao državni odvjetnik morao vršiti progon protiv Bogovića) (Horvat, Preobraćenje Mirka Bogovića, str. 20). Inače Josip Horvat planirao je napisati knjigu (niz eseja) „Mađaroni“ u kojoj bi Bogović imao „istaknutu ulogu“ (Josip Horvat, *Preživjeti u Zagrebu. Dnevnik 1943-1945*, Zagreb: Liber-JAZU, 1989., str. 256).*

12 Detaljnije u: Šidak, *Studije iz hrvatske povijesti XIX stoljeća*, str. 291-292. Paradoks je bio i u tome jer je Mažuranić surađivao u istom časopisu (Milorad Živančević, *Ivan Mažuranić*, Novi Sad: Matica srpska, 1988., str. 100.)

13 Lončar, Progoni Mirka Bogovića i Ivana Filipovića zbog književne djelatnosti.

14 Horvat, Preobraćenje Mirka Bogovića, str. 20.

15 *Demetar-Bogović, Pet stoljeća hrvatske književnosti*, Zagreb: Matica hrvatska, 1968., na str. 223. (uvodnu studiju o Bogoviću napisao je Jakša Ravlić, str. 213-232).

16 Ravličeve stavove, još nekoliko desetljeća ranije, naglašavao je i Josip Horvat: *Poslije poletnoga entuzijazma „četrdesetosme“ dolazi iz Beča mraz „četrdesetidevete“ i „pedesete“. Zemlja se iskrvarila – da joj se sakuju novi teži okovi. Lombardijske i mađžarske ravnice bijele se od kostiju palih ratnika naših; od „djačke legije“, cvijeta mladosti „četrdesetosme“ malo ih se vratilo. Opće klonuće, bolno razočaranje. Sam Jelačić gledajući stanje poslije rata, slušajući prekore, psovke, osjećajući mržnju tragično vapi: „Zar je vrtljar kriv ako tuča potuče sjetvu?“ Bachovi „husari“ poplaviše zemlju, valjak germanizacije nastoji razgromiti i posljednje ostanke narodnoga preporoda; u školama djeca moraju čak Božje molitve učiti njemački. U toj depresiji, od svih preporoditelja*

17 Mirjana Gross, *Počeci moderne Hrvatske*, Zagreb: Globus, 1985., str. 418.

18 Josip Horvat, *Kultura Hrvata kroz 1000 godina*, Zagreb: Globus, 1980., str. 321.

19 Dinko Šokčević, *Hrvati u očima Mađara, Mađari u očima Hrvata*, Zagreb: Naklada Pavičić, 2006., str. 264.

toljage mađarskih juhasza (...) to sve udomi u Zagrebu.²⁰ U istom tonu piše i već spomenuti poznati kulturni kritičar i pisac Josip Horvat: *Tadanje stanje u Mađarskoj moralo je uzbuditi osjećaje tako impresivnog, temperamentnog čovjeka kao što je Bogović; sve što je žudilo za slobodom pod vlašću habsburškoga orla sa simpatijama je pratilo divovsko hrvanje Mađarske s tiranijom. Austrijska tiranija, koja je jednako tištila i s ovu i s onu stranu Drave postepeno je kod mnogih brisala mržnju iz predratnih dana. Osim toga Bogović je nalazio i mnogo analogija u borbi Mađara s prilikama kod kuće. Mađarska aristokracija u glavnom, doli nekoliko iznimaka, smirila se sa sudbinom – blještavilo bečkog dvora sve više ju je privlačilo. Nosilac političke borbe postala je inteligencija i građanstvo. Usprkos svih progona ono je dizalo glavu. Na godišnjicu revolucije 15. ožujka djaci su položili lovor-vijence na grobove ubijenih revolucionaraca; vojska puca, jedan djak bude ubijen. Njegov pogreb postaje demonstracijom kakve Budimpešta još nije vidjela: cijelo pučanstvo slijedi njegov lijes u korotnoj odjeći. Kad slučajno umiru barun Josika i grof Szecheny, cijela zemlja je uvjerena da je bečka kamarila dala otrovati oba mađarska velikaša – kao što se u Zagrebu prigodom smrti Jelačićeve tvrdilo da je također otrovan. Bečka policija svojom kratkovidnošću samo još tomu pogoduje – određuje da bude Szechenyjev pogreb 11. travnja, ali ga daje već 10. tajno pokopati. Time naravski ništa nije postignuto. Primas-nadbiskup u Budimu služi zadušnice, kojima prisustvuje 80.000 ljudi. Ta narodna svjesnost magično djeluje na Bogovića i njegov krug prijatelja. Zajednički neprijatelj izmiruje stvarno stare protivnike. Bogović s mnogim svojim prijateljima bijaše uvjeren da su Mađari 1848. stekli dobru lekciju, da se vremena njihove prepotencije ne mogu više vratiti.²¹*

Formalna nezavisnost Hrvatske o Ugarskoj nije u prilikama neoapsolutizma imala nikakve vrijednosti, a otpor protiv politike Beča ponovno je oživio promađarske tendencije, čak i među nekadašnjim ilircima. Očito je da je apsolutizam donosio vidnu promjenu predožbe o prekodravskom susjedu. To se i obistinilo početkom ustavnog razdoblja 1860. godine kada Bogović pristupa Unionističkoj grupaciji koja u Saboru traži realnu uniju s Ugarskom, bez ikakvih uvjeta.

4. Bogovićevo političko djelovanje nakon sloma neoapsolutizma (1860.-1871.)

S uspostavom ustavnog stanja nakon sloma neoapsolutizma Bogović se opet našao u viru političkog zbivanja koje je do sklapanja Hrvatsko-ugarske nagodbe 1868. bilo ispunjeno mnogim promjenama i borbama. Bogović se upušta u političke vode te 1. ožujka 1860. biva izabran za zagrebačkog gradskog zastupnika, a ubrzo 4. travnja 1860. i za sabsorskog zastupnika za grad Zagreb.²² Dana 26. studenog 1860. izabran je zajedno s Kukuljevićem i Mažuranićem u *odbor koji će sastaviti predstavku za kralja* o pitanjima privremene Hrvatsko-slavonske dvorske kancelarije, uspostave županija, ustavnog uređenje gradova, namjesništva, odnosno vlade za Hrvatsku i Slavoniju te pitanja ujedinjenja Dalmacije Hrvatskoj.²³

Istovremeno, krajem 1860. Bogović zajedno s Ivanom Mažuranićem, grofom Julijem Jankovićem, Ivanom Kukuljevićem, Ljudevitom Vukotinovićem i Maksom Pricom sudjeluje u tajnoj izradi programa o savezu s Ugarskom. Zanimljivo je da su u toj izradi programa sudjelovale ugledne ličnosti koje su kasnije 1863. formirale Samostalnu narodnu stranku koja je izlaz za Hrvatsku vidjela u uskoj suradnji s Bečom. Bogović se nije priključio toj probečkoj političkoj grupaciji. Taj program ili *osnovu o nekoj zajednici s Ugarskom* je inicirao zapravo biskup J. J. Strossmayer, te je taj program zapravo bio sporazum dviju grupa koje će uskoro, kada se Sabor sastane, igrati odlučnu ulogu unutar stranaka narodnjaka i unionista.²⁴ Program su M. Prica i grof J. Janković 21. siječnja 1861. odnijeli u Peštu na pregovore s vođom ugarskih liberala, odnosno predstavnikom tadašnje mađarske politike F. Deákom, ali Deák je izbjegavao da o toj stvari zauzme određeni stav, izgovarajući se da samo Ugarski sabor po tom pitanju može da donese svoj sud. Osnovna težnja toga programa o obnovi saveza s Ugarskom leži u uvjerenju da je to jedini put kojim se može doći do ustavnog uređenja i obraniti se od ponovnog uvođenja apsolutizma. Taj program je tada bio tajna, ali ga je otkrio javnosti praški list *Politik* 25. veljače 1865. kojem su sve podatke doturili narodnjaci, želeći kompromitirati tadašnje vodstvo Mažuranićeve Samostane narodne stranke.²⁵ Dan kasnije Mažuranić i Deák su demantirali bilo kakve razgovore u to vrijeme, ali kako u svoj dnevnik upisuje Eugen Kvaternik

22 Deželić, *Životopis Mirka Bogovića*, str. 23-24.

23 Šidak, *Studije iz hrvatske povijesti XIX stoljeća*, str. 253.

24 Isto, str. 255.

25 *Politik* (Prag), br. 67., 8. 3. 1865., 1-2. Program je u međuvremenu izgubio svako značenje, ali je njegovo otkrivanje i proces pregovora odgovarao Narodnoj stranci kao sredstvo u borbi protiv Mažuranićeve politike.

20 Ante Starčević, *Nekolike uspomene*, Zagreb: Tisak Narodne tiskarne, 1870., str. 8.

21 Horvat, *Preobraćenje Mirka Bogovića*, str. 20.

ali to ne isključuje dogovore (...) i da je stvar izašla na vidjelo samo indiskrecijom.²⁶ Dva tjedna kasnije javio se u novinama i Bogović (zajedno s grofom Jankovićem) demantirajući Mažuranića te tvrdeći da je on tada sudjelovao u pregovorima s Deákom i sastavljanju pregovaračke platforme.²⁷ Prica je, potvrđujući pregovore, nešto ranije u *Agramer Zeitungu* izjavio da se Deák nije mogao složiti s tekstom programa koji je polazio sa stavom o prekidu nekdašnjeg pravnog odnosa između dviju zemalja.²⁸

I Starčević je u svojim *Nekolikim uspomena*ma zapazio i zapisao da 1860. Levin Rauch izdaje ponovno mađarske zakone iz 1848. u obliku brošure te to izdanje bude u času razgrabljeno ali on, kako to tvrdi Starčević, *nebiaste dosta vatreno zauzet za svezu s „braćom Mađarima“*. S toga „poštenjaci, narodnjaci, rodoljubi“, itd., I. Kukuljević, I. Mažuranić, Lj. Vukotinović, M. Prica, M. Bogović zabacuju g. L. Rauha i dogovaranju se s g. Jankovićem kako da se Hrvatska sveže s „braćom Mađari“.²⁹ Negdje u isto vrijeme Bogović tiska knjigu *Politische Rückblicke in Bezug auf Kroatien* (1860.) u kojoj daje opis Hrvatske pod neoapsolutizmom. U knjizi navodi primjer županijskog komesara Josepha von Haerdla kojemu je od 1856. do 1858. bio podčinjen i zagrebački magistrat te koji je nastojao posve istisnuti odnosno omrznuti hrvatski jezik.³⁰ On u njoj napada i Mažuranića kao *modernog juristu* koji se dodvoravao Beču i dokazivao svoju lojalnost brzim uvođenjem građanskog i kaznenog zakona pri čemu su *grdili* i podcijenjivali pravnike drugačijega mišljenja.³¹ Na kraju knjige Bogović opisuje i način na koji bi Hrvatska mogla postići *pošten savez s Ugarskom*.³² Iste godine Bogović traži i dobiva otpremninu za svoju vojničku i državnu službu u razdoblju od četrnaest godina (1837.-1850.).³³

Prema Račkom nije bilo sporno da su u redove unionista stupili pojedinci iz velikog ogorčenja i neprijateljstva prema Austriji. Rački opaža među unionistima koji teže za sjedinjenjem, za unijom s Ugarskom *najfinije nijanse ove unije, od boraca za mađarsku politiku god 1848. do branioca „municipalnih prava“ trojedne kraljevine naspram*

Ugarskoj. Rački dalje piše: *Bilo ih je, koji s mržnje proti Nijemcu padoše u preveliku ljubav k Mađaru*.³⁴

Nesumnjivo je Unionistička stranka na Saboru 1861. bila dosta heterogena, posebice po pitanju forme saveza Hrvatske s Ugarskom. Dok je Levin Rauch tražio bezuvjetnu realnu uniju s Mađarskom, Bogović se zalagao za hrvatsko-mađarsku zajednicu na temeljima nacionalne ravnopravnosti, a npr. hrvatski Srbin Mihajlo Polit-Desančić, također unionist, propagirao je zajednicu s Mađarima da se preko nje Hrvatskoj osigura maksimalnu samoupravu *jer ako Ugarska dobije svoje ministarstvo (...) onda mora i Hrvatska dobiti zemaljsku vladu, koja bude ovom Saboru odgovorna*.³⁵ Strah od Beča je ove različite planove ipak ujedinjavao jer je unija s Mađarskom, po njihovom mišljenju, najsigurnije sredstvo da se očuva samostalnost i sloboda Hrvatske. Stoga je i Rački takvu situaciju unutar unionista opisao ovim riječima: *Uostalom sve braniocce Zagrebačkog (unionističkog) programa ne bih htio strpati u jednu torbu toli glede narodnog karaktera, koli glede političke težnje. Bilo ih je, koji iskreno svoju domovinu ljube i skrbe se o sreći njenoj, pa kada bi znali, što neki od njihovih drugova misle pod tom „realnom unijom“ bili bi jamačno ostavili taj nenarodni logor (...) ja dakle dopuštam, i rado dopuštam, da u toj stranci bilo je malo, vele malo odmetničkih duša. No žalim, da ih je u njoj bilo mnogo, koji se dadoše zavesti*.³⁶ Za razliku od Račkog Bogdanov ističe da je vodstvo Unionističke stranke *dopuštalo svojim slobodoumnijim i naprednijim članovima da u saboru razvijaju svoje ideje s jedne strane zato, jer je to moglo da privuče simpatije hrvatske javnosti, a s druge zato, jer je bilo sigurno u svoju staromađaronsku feudalnu većinu i u to, da će konzervativni pravac te većine prevagnuti u stvarnoj politici njihove stranke*.³⁷

Značaj Bogovićevom političkom preokretu na Saboru 1861. godine dao je Šidak (sa suautorima) u svojoj *Povijesti hrvatskog naroda 1860-1918*. kada je naglasio da su upravo trojica zastupnika grada Zagreba na čelu s *nekadašnjim ilircem Mirkom Bogovićem* polazeći od stava o prekidu svake realne, ali ne i pravne veze između *Trojedinice i Ugarske 1848*. predložila da se o užem državnopravnom savezu Hrvatske s Ugarskom pregovara bez ikakvih prethodnih uvjeta. Upravo je takav formulirani zakonski prijedlog postao temelj za politiku Unionističke stranke.³⁸

26 Kerubin Šegvić, *Drugo progonstvo Eugena Kvaternika*, Tiskom C. Albrechta, Zagreb, 1907., str. 190.

27 Isto, str. 190; Vasilije Krestić, *Hrvatsko-ugarska nagodba 1868.*, SANU, Beograd, 1969., str. 141; Mirko Bogović, *Hrvatsko-ugarska zajednica, Agramer Zeitung*, br. 58., 11. III. 1865.

28 Maksimilijan Prica, *Eklarung, Agramer Zeitung*, br. 53., 6. III. 1865.

29 Starčević, *Nekolike uspomene*, str. 8.

30 Mirko Bogović, *Politische Rückblicke in Bezug auf Kroatien*, Agram: Verlag L. Hartmán, 1861., str. 65.

31 Isto, str. 43.

32 Deželić, *Životopis Mirka Bogovića*, str. 24.

33 *Arhivska građa o jugoslavenskim književnim i kulturnim radnicima*, III., SKA, Beograd, 1932., str. 181-182.

34 *Franjo Rački u govorima i raspravama 1828-1894.*, Zagreb: Hrvatski štamparski zavod, 1925., str. 46.

35 Vaso Bogdanov, *Historija političkih stranaka u Hrvatskoj*, Zagreb: NIP, 1958., str. 520.

36 *Franjo Rački u govorima i raspravama 1828-1894.*, str. 45-46.

37 Bogdanov, *Historija političkih stranaka u Hrvatskoj*, str. 536.

38 Jaroslav Šidak, Mirjan Gross, Igor Karaman, Dragutin Šepić, *Povijest hrvatskog naroda 1860-1918.*, Zagreb: Školska knjiga, 1968., str. 19.

Iako je bio jedan od predlagača unionističkog programa, Bogović se u svojim govorima u Saboru 1861. razlikovao po svojim političkim stajalištima od većeg dijela unionista, posebice starih mađarona. Nesumnjivo, Bogović je za uniju s Ugarskom, ali on želi da ta unija osigura narodnost i ustavnu slobodu Hrvatske. U svom govoru na saborskoj sjednici 26. lipnja 1861. Bogović je rekao: *Hoćemo da se sjedinimo s Ugarskom? – Hoćemo! I to, kao što rekoh: s Ugarskom, a ne sa tako zvanim isključivim Magyarorszagam. Hoćemo da se sjedinimo sa narodi u čitavoj Ugarskoj, a ne samo sa Magjari. Tako gospodo, hoćemo da se sjedinimo, i to na temelju državnopravnih ugovorah naših od god. 1102., zatim od god. 1527., a napokon od god. 1712. Da, gospodo, tako hoćemo da se trojedna naša kraljevina uz realnu i virtualnu svoju cjelokupnost, uz neodvisnost i samostalnost svoju sjedini s kraljevinom Ugarskom, da tako obe te kraljevine u istinu i u pravom smislu riječi budu regna socia, foedere juneta „ubi – kao što nekoč slavni ban Toma Bakač-Erdody reče – „Regnum Regno non praescribet“. To je, gospodo, u jezgri programa zastupnikah grada Zagreba, dakle naravno i moj.*³⁹ Osim toga važno je spomenuti da za razliku od većine unionista Bogović priznaje da je veza između Hrvatske i Mađarske bila prekinuta 1848. godine: *Pošto bi tako god 1848. mnoge stotine godinah trajajući bratski savez između nas i Magjarah prekinut, te da su Mađari od 1791. do 1848. hrvatski narod nacionalno obespravljivali: gdjeno Magjari u saborima svojim od g. 1791. i 1792. zakonom odrediše, da se jezik magjarski kao učevni i u naše škole uvede. (...) od godine 1848. – sve se to većma osiliše Magjari, namećuć nam sve to silovitije jezik svoj. (...) no narod naš (...) na noge junačke skoči, te se stade braniti i sve krepcije boriti za narodnost i autonomiju svoju, dok najposlije g. 1848. dakako pobješko podboden i navrkan po trećem i to starom našem i Magjarah neprijatelju, sabljom nepresieće savez onaj, koj ga je donle skapćao s narodom s kojim je u zlu i dobru prieko 700 vjekovah probavio.*⁴⁰

No, usprkos takvim stajalištima Bogović je čvrsto stajao uz unionističko vodstvo. Donekle je takve heterogene stavove članova unionističke grupacije po različitim pitanjima (npr. unionistički zastupnik Briglević nije bio dosljedan protivnik Austrije i centralne vlasti, vođe unionista staromađaronski feudali Erdödy i Aurel Kušević protive se pravnički stiliziranoj i dosta uvijenom prijedlogu unionističkog zastupnika Šuhaja o uniji s Mađarskom itd.) vodstvo unionista pokušalo iskoristiti da bi ostvarili svoj ključni cilj - bezuvjetno sjedinjenje Hrvatske s

Mađarskom. Stoga su, prema kasnijim riječima saborskog zastupnika narodnjaka Ivana Perkovca, *...naši protivnici radili dan i noć, da otmu većinu našem predlogu i kad se nije mogla oteti, mislili su da će to razdorom i srdžbom postići.*⁴¹ Nakon niza pokušaja grof Janković i ostali prvaci unionističke grupacije shvatili su da neće moći imati većinu u ovom Saboru te su, povodom konstantnog vrijeđanja od strane narodnjaka, napustili Sabor 13. srpnja 1861. godine. Idući dan, da bi opravdali svoj istup iz Sabora, grof Janković i Ivan Erdödy podnijeli su tužbu kraju Franji Josipu I. u kojoj optužuju narodnjake za *neloyalnost prema Austriji i dinastiji i zbog njezina nastojanja oko ostvarenja južnoslavenske države.*⁴²

Cilj toga pisma bio je da se ishodi raspuštanje Sabora, čija većina nije bila voljna da prihvati unionistički prijedlog o bezuvjetnom savezu s Ugarskom. Mirko Bogović je tada zajedno s četrdesettrojicom unionističkih zastupnika napustio Sabor. Deželić tvrdi da je Bogović zbog toga jer je osobno napadnut u Saboru, tijekom parlamentarne debate, napustio Sabor da se u njega ne vrati. Naime, saborska većina je odredila da ukoliko se unionistički zastupnici u roku osam dana ne vrate u saborske klupe, da treba za njihova mjesta organizirati nove izbore. Zbog toga se većina unionista vratila u Sabor, čak i njihove vođe, ali ne i Bogović koji nehtjede se pokoriti, nego mjesto u Sabor ode u toplice daruvarske u Slavoniju, gdje je kod grofa Jankovića sproveo nekoliko tjedana.⁴³ Od tada Bogović u široj javnosti biva označen *biljegom magjaronstva.*⁴⁴

Dakle, nakon odlaska unionističke grupacije iz Sabora sredinom srpnja 1861. Bogović daje ostavku na mjesto saborskog zastupnika, aktivirajući se sada kao zastupnik u skupštini grada Zagreba, ali i odavde se Bogović brzo povukao.⁴⁵ U nekim djelima u historiografiji prevladava mišljenje da je Bogović ostavku na mjesto gradskog zastupnika dao također zbog svoga mađaronstva.⁴⁶ Međutim, izgleda da su u pitanju bili politički sukobi između zagrebačkih gradskih zastupnika o načinima pristupa prema novom *Mažuranićevom samostalskom režimu*, te Bogovićevo mišljenje *da nam u sadašnjih okolnostih valja sile štediti, te s aktivnosti proći na pasivnost, jer scieni, da*

41 Isto, str. 486.

42 Bogdanov, *Historija političkih stranaka u Hrvatskoj*, str. 536. Vidi i: Korespondencija Rački-Strossmayer (KORS), I. JAZU, Zagreb, 1928., str. 2. Strossmayer Račkom, 31. VIII. 1861.

43 Deželić, *Životopis Mirka Bogovića*, str. 29.

44 Isto.

45 Bogović je na opetovanim izborima u „obćinama Cvietkoviće, Draganiće i Petrovinu“ 12. X. 1861. opet izabran za saborskog zastupnika. No, po Deželiću on je i tada odbio da ide u Sabor, koji je uskoro krajem 1861. godine i raspušten. Deželić, *Životopis Mirka Bogovića*, str. 29.

46 Ostavku na mjesto gradskog zastupnika grada Zagreba Bogović je dao 1. IX. 1862.

39 *Dnevnik Sabora trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije god. 1861.*, Brzotiskom Antuna Jakšića, Zagreb, 1862., str. 286.

40 Isto, str. 285.

se tim neradom mogu protivnikom zadati težji jadi, nego bezuspješnom borbom.⁴⁷ Osim toga, Bogoviću je teško padala razjedinjenost hrvatskih političkih struja jer ... da je teško naći zemlju, gdje bi na tako malenom prostoru toliko političkih stranakah i po tom toliko uzrujanih strastih bilo koliko kod nas.⁴⁸ Sigurno je da se Bogović, iz svoga osobnog iskustva na početku neoapsolutističkog razdoblja, bojao opetovanih represalija. Tomu svjedoči i odgovor u *Pozoru* od jednog anonimnog pisca koji je Bogovićevu politiku pasiviteta smatrao kobnom. Anonim piše: *U svom odgovoru u br. 211 „Pozora“ tvrdi g. Bogović, da je današnja epoha državnoga našega života prilično nalik na epohu od god. 1851. i 1852., pak misli da je probitačnije štediti svoje sile, te iz aktivnosti preći u pasivnost, jer će to u sadašnjih okolnostih protivnikom zadati težjih jadah nego li bezuspješna borba, kada raztrkane i nesložne sile protivnikah. G. B. poziva se na svjedočanstvo povjestnice za dokaz tomu da pasivnost isto tako kao i negacija u stanovitih slučajevih svrhu svoju postići može, dapače i mora. U ovo nekoliko redakah, čini mi se, da je g. B. mnogo više utvrdio, nego bi mogao dokazati; s druge strane neću niti nemogu poprieko sve za neistinito i krivo izjaviti, što je on utvrdio.*⁴⁹ Zbog tog njegovog poteza napuštanja borbe razvila se polemika u *Pozoru* gdje je Bogović smatran pripadnikom *zečeve vojske*, na što je Bogović tražio obeštećenje zbog uvrede *osobne časti*.⁵⁰ Prema Deželiću, nakon ostavke 1862. Bogović se povlači u svoju samoću i da se produktivno posveti (...) našoj književnosti te živi bez javne službe i naznačena mu posla u tihoj svojoj skromnosti što samo djelomično možemo smatrati točnim.⁵¹

U međuvremenu na političkoj sceni savez unionista i narodnjaka sve je više jačao poslije 1861. godine u onoj mjeri u kojoj se centralističko-apsolutistički pritisak bečke vlade pojačavao. Narodnjački *Pozor* postaje ponovo javno glasilo svih grupa inteligencije usprkos njihovim različitim programima, te je otpočela bliska suradnja umjerenih unionista-racionalista (Mirko Bogović, barun Lazar Hellenbach) i opozicijskih narodnjaka protiv Mažuranićevog „austrijskog dikatata“. Bogović se često puta javlja kao pisac i glavni suradnik narodnjačkog

Pozora, te obje strane nastupaju dogovorno i poduzimaju zajedničke političke akcije.⁵² Što se tiče represije Schmerling-Mažuranićevog aparata prema unionistima, pravašima i Narodnoj stranci u razdoblju 1862.-1865. u historiografiji je poznato da su oponenti režima bili teško kažnjavani. Tako je Ante Starčević osuđen na zatvor zbog govora i teških optužbi protiv austrijske vlade, a Kvaternik također osuđen i protjeran iz Hrvatske (Austrijske Monarhije) zbog pokušaja publiciranja svojih *Političkih razmatranja* koja su zaplijenjena. Dragutin Kušlan je otpušten kao veliki bilježnik Zagrebačke županije, dok je Ivan Perkovac zbog pisanja u *Pozoru* kažnjen zatvorom, a sam *Pozor* obustavljen početkom 1864. godine.⁵³

Prema zasad nedovoljno jasnim izvorima izgleda da je Bogović zajedno s grofom J. Jankovićem 1864. godine bio umiješan u Kvaternikov savez s mađarskom i poljskom emigracijom u svrhu rušenja Habsburške Monarhije. Naime, emigrantske skupine na čelu s talijanskim generalom Garibaldijem i mađarskim generalom G. Klapkom u proljeće 1864. planirali su se iskrcati negdje u Dalmaciji i pokrenuti revolucionarnu akciju u Austriji. Izgleda da je veza, po Kvaternikovom dnevniku, između emigranata i pristaša revolucionarne akcije u Austriji bio i Bogović, koji je trebao preko bugarskog kurira Vasila Stojanova prenositi vijesti za Antu Starčevića. Kuntić izravno piše o Bogoviću kao *privremenom revolucionarnom agentu* koji je dobivao vijesti i instrukcije.⁵⁴ Međutim, Kvaternik u svom dnevniku od 20. V. 1864. navodi - *Bogović i Kušlan (kukavice!) su revidirali*, odnosno očito zbog straha odustali sudjelovati u zavjeri.⁵⁵ Uglavnom, planovi emigranata o ustanku su se ubrzo ipak izjalovili. Nisu samo ugledni unionisti sudjelovali u Kvaternikovim prevratničkim planovima, u njima se, prema Kvaternikovom dnevniku, ali i nekim drugim izvorima, može naći i Ivan Kukuljević Sakcinski, iako više indirektno.⁵⁶ Teško je reći što je Bogović pod tim političkim revolucionarnim kombinacijama mislio, ali ako je i točno da je sudjelovao, sigurno njegova politička razmišljanja nisu bila slična Kvaternikovim.

47 Odgovor gosp. M. Bogoviću: političke stranke u obće i napose kod nas: političke sekte: tolerancija političkih stranakah, *Pozor*, 1862., br. 216.

48 Odgovor na članak u br. 203. „Pozora“ u koliko se mene tiče, *Pozor*, br. 211., 689-690., Odgovor gosp. M. Bogoviću: političke stranke u obće i napose kod nas: političke sekte: tolerancija političkih stranakah, *Pozor*, 1862., br. 216.

49 Anonim: Pasivna politika ubitačna je za nas u sadašnjih okolnostih, *Pozor*, 1862., br. 218.

50 Deželić, *Životopis Mirka Bogovića*, str. 34.

51 Isto, str. 35. Deželićeva knjižica je napisana krajem 1862. godine, stoga on naravno nije mogao znati o daljnjoj Bogovićevoj političkoj aktivnosti.

52 Bogdanov, *Historija političkih stranaka u Hrvatskoj*, str. 543. Npr. Mirko Bogović, Svakomu svoje, *Pozor*, 1863., br. 23., str. 89-91. Ovdje Bogović piše o ustavnim pravima Hrvatske.

53 Šidak, *Studije iz hrvatske povijesti XIX. stoljeća*, str. 331. August Šenoa pisao je u „Mojim zapisima“ da je Mažuranić *bio vrlo razdražen i ljut na opoziciju. Kad je jednom prilikom pohodio Zagreb te mu se predstavi činovništvo zagrebačke županije, govorio je vrlo oštro proti činovnika koji prave opoziciju, te im reče napokon „Pateet exitus!“ tj. komu nije pravo, neka se okani službe (Djela Augusta Šenoe, Zagreb: Globus, 1983., str. 325).*

54 Eugen Kvaternik, *Politički spisi*, Zagreb: Znanje, 1971., str. 38.

55 Šegvić, *Drugo progonstvo Eugena Kvaternika*, str. 98.

56 Šidak, *Studije iz hrvatske povijesti XIX. stoljeća*, str. 252; Šegvić, *Drugo progonstvo Eugena Kvaternika*, str. 98.

Kada se stjecajem okolnosti kralj Franjo Josip I. odlučio za kompromis s Mađarima, on u srpnju 1865. otpušta Schmerlinga i počinje kratkotrajno razdoblje vlasti R. Belcredia koji je počeo eksperimentirati s federalističkim ustrojem Monarhije. U takvoj političkoj klimi održavaju se potkraj lipnja i početkom srpnja 1865. izbori za hrvatski Sabor na kojem pobjeđuje sjedinjena Narodna i Unionistička stranka, dobijaju dvije trećine mandata. Među novim zastupnicima fuzioniranih stranaka nalazi se i Bogović.⁵⁷ Novi odnos snaga te promijenjene političke prilike u zemlji odmah razdvajaju narodnjake i unioniste na njihove početne pozicije. Poraz Austrije od Pruske 1866. prisiljava poraženu Austriju, koja više nije mogla računati na centralizam, na samo dvije opcije: dualizam ili federalizam. Predstavnici Narodne stranke na čelu sa Strossmayerom odlučuju sada preokrenuti politiku i početi pregovore s Bečom, ali su u tome zakasnili barem godinu dana. Unionisti i narodnjaci ponovno dolaze u oštar sukob. Bogović u Saboru 1866. temeljem gorkih iskustava u neoapsolutizmu i Schmerling-Mažuranićevog provizorija, kritizira čak i hrvatsku poziciju i akciju 1848. govoreći da su tim potezom Hrvati stavljajući se na stranu austrijskog Dvora pripomogli ciljevima reakcije.⁵⁸ U veljači 1867. sklopljena je Austro-ugarska nagodba, pri čemu je Franjo Josip I. prihvatio zahtjev Mađara da Hrvatska mora urediti svoj odnos prema Ugarskoj. Dana 27. svibnja 1867. kraljevim ukazom smijenjen je ban Šokčević.

Nakon smjene dotadašnjeg bana i imenovanjem za banskog namjesnika 27. lipnja 1867. godine Levina Raucha, vođe Unionističke stranke, politika u Hrvatskoj se drastično mijenja. Novi banski namjesnik Rauch pokrenuo je svoj program suzbijanja utjecaja Narodne stranke, ojačavanje unionističkih redova te osiguravanje saborskih izbora u kojima će unionistička pobjeda biti neumitna. Pobjedu unionista na novim izborima očekivala je i podržavala Ugarska vlada, jer se samo tako moglo osigurati da u hrvatskom Saboru bude prihvaćena predstojeća Hrvatsko-ugarska nagodba u onom obliku koji je najviše odgovarao mađarskoj strani. Stoga je Rauch izvršavajući te zadatke krenuo u podređivanje svih organa vlasti u zemlji. Mnogi činovnici koji su pripadali narodnjacima bili su otpušteni, a na njihova mjesta postavljeni činovnici unionističke orijentacije. U tom smislu provedene su promjene i na čelnim mjestima u županijama. Rauchovo⁵⁹

imenovanje iskoristile su posebno mnoge osiromašene varaždinske plemićke obitelji koje su se borile za što unosnije položaje u novoj administraciji. Bogović se također bori za neko visoko mjesto u novoj unionističkoj administraciji, ali u teškoj borbi sa spomenutim varaždinskim plemićima. Iza Bogovića stao je i barun Jovan Živković, također jedan od uglednih unionista, kada u svom pismu Antunu Vakanoviću od 11. srpnja 1867. piše da on želi da Bogović svakako dobije to mjesto (zagrebačkog župana op.a.) *ali kanda i on ima takmaca u „Varaždincu“*.⁶⁰ Bogović je očito imao dobru potporu, te je uskoro imenovan na mjesto velikog župana zagrebačkog koje je do tada držao Ivan Kukuljević. Svečano ustoličenje u dužnost izvršeno je 31. kolovoza 1867. u Zagrebu.⁶¹ Tim imenovanjem Bogović u drugoj polovini 1860-ih pripada unionističkoj eliti. U vezi toga imenovanja Bogovića velikim županom zagrebačkim biskup J. J. Strossmayer sredinom 1867. piše Račkom: *Bogović je toliko zalutao, da njemu nema lijeka. Tomu bi se trebalo više uma, više volje, a mnogo manje strasti*.⁶² Kao veliki župan zagrebački Bogović djeluje posve u cilju sprovođenja unionističke politike u Hrvatskoj. O tome piše *Zatočnik: U posljednje doba vidismo Mirka Bogovića u prvom redu Rauchovih četnikah. Raspitao se je svojom šepavom muzom, prigrlio tudjinca, pogazio ustavnost, iz „solidnoga domorodca i literata« postade „velikim županom«*. *Ponizan sluga Rauchov branio je u saboru njegovu volju, bio je predsjednik saborskoga odbora za izsušenje lonjskoga polja i pjevao je slavu toli koristnoga poduzeća. Zatvorio je županijske skupštine, svrgavao, premještao svjestne činovnike, te samovlastno izvršavao nad njimi disciplinarnu vlast; namještao samovlastno za sudce ljude neizpitane, nesposobne, propale; iz Stubenraucha prepisao nekoliko okružnicah, i —brao liepu plaću*.⁶³

Dana 7. siječnja 1871. Bogović je kao saborski zastupnik pohvalio rad Sabora u trogodišnjem mandatu (1868.-1871.) da je on bio sadržajan i koristan što će priznati i *nepristrana Klio*. Dalje u govoru naglasio je da su zastupnici vodili *realističku politiku i radili kako ih je podučavala i narodna poslovice: „Ako ne možemo kuda hoćemo, a mi ćemo kuda možemo*.“⁶⁴

Na Bogovićevu političku metamorfozu satirično se osvrnula i istarska *Naša sloga* (Trst) 1878. godine. Naime, jedan mladić slušao je razgovore starijih ljudi iz ilirskog

57 Zastupnici na budućem Saboru, *Domobran*, br. 162., 5. VII. 1865., str. 1.; Koščak, *Josip Juraj Strossmayer, političar i mecena*, str. 101.

58 Šokčević, *Hrvati u očima Mađara, Mađari u očima Hrvata*, str. 314.

59 O Rauchu Krleža piše kao o *barunskoj mizeriji* koja je, krivotvo-reći rezultate saborskih izbora, uspjela unionistima osigurati natpolovičnu većinu *sa trideset i četiri plaćena mameluka iz činovničkih redova* i tako stvoriti uvjete za realizaciju *prevare* koja je nosila

ime *Nagodba* (<http://krlezijana.lzmk.hr/clanak.aspx?id=2058> /pristupljeno 3. 9. 2016./).

60 Hrvatski državni arhiv (HDA), fond 777., Obitelj Vakanović-Simić, kut. 2., Živković Vakanoviću, 11. 7. 1867.

61 *Novi Pozor*, 6. IX. 1867., str. 2.

62 Korespondencija Rački-Strossmayer (KORS), I., str. 41.

63 „Mirko Bogović“, *Zatočnik*, br. 66., 21. III. 1871., str. 2.

64 Ivo Perić, *Hrvatski državni sabor 1848-2000.*, svezak II., Zagreb: Dom i svijet, 2000., str. 66; *Zatočnik*, 9. I. 1871.

vremena, pristaša toga pokreta, kada je jedan od njih spomenuo da mu je u posjet došao *Mirkica*. Stari Ilir nije propustio da Bogovića nije odmah *opičil*. Ciljajući na promjenu njegovog političkog uvjerenja, stari ilirac mu je rekao: *Po telu si nekad spodobni nekdašnjem Mirku.... nu naj oprostiju, ja nemrem verovati, da bi oni bili onaj isti.*⁶⁵ Bogović se stao braniti: *Švaba nam pa vuzel jezik i škole i sude i spravišće, pak je rekel da nam bu kulturu donesel. Naj ga vrag nosi njega i njegovu kulturu. Bolše je međ dvem neprijatelji, s menjšim i slabejšim se pečati, pa sam se zmiril i nisem više onak lut na Vugre. A bog i bogle oni imaju trafiku, a ja imam službu (...).* Na kraju satiričnog feljtona starci su zaključili da *bu još sam Mirkica vu teštament zapisal: Horvati. Kak ste se po malem otresli Švabe, tak se morete i Majara.*⁶⁶ Na kraju članka komentator⁶⁷ satiričnog feljtona iz 1933. ističe da ljudima nije bilo poznato da je Bogović po majci mađarske krvi, bio čovjek radikalan i jakog temperamenta *onda je razumljivo da nije mogao nekim srednjim putem, već je zahvaćem naglim političkim promjenama, zapeo iz jedne krajnosti u drugu.* Dalje se nastavlja da se Bogovićevo mađaronstvo ne može opravdati jer je zaokret od 180 stupnjeva bilo *odveć velik i nagao*. Razlozi koji su bili u Bogovićevoj ličnosti i koji su mogli objasniti Bogovićevo političko skretanje, kako to tumači pisac članka, *malo su od suvremenika uzimani u obzir.*⁶⁸ U ovom slučaju zanimljivo je i to da je istarska *Naša sloga* već tada 1878. problematizirala Bogovićeve slučaj, što svjedoči o razvoju hrvatske nacionalne misli u Istri i činjenici da je Bogovićeve „konverzija“ bila poznata i izvan civilne Hrvatske.

Da je Bogovićeve skok iz ilirstva u mađaronstvo za njegove suvremenike bio „nepošten i izdajnički“, najbolje svjedoče Preradovićeve stihovi iz 1870. godine u sonetne nekrologu Antunu Nemčiću gdje Preradović baca anatemu na Bogovića, držeći da ne zaslužuje bolju sudbinu od *kaludjera* koga je Nemčić u jednoj svojoj pjesmi prikazao kao izdajicu. Stihovi glase:

A kakav će grob i pokoj Mirku,
Tvom prijaju, biti, koga hajka
S vjere krenu, te uz tuđu svirku
Sada pleše, i tudj zanat tjera.
U svom domu – žalosna mu majka!
Valjda onaj tvoga „Kaludjera“!⁶⁹

65 Jedna satira o ličnosti M. Bogovića. Feljton o Mirku Bogoviću u tršćanskoj „Našoj Slozi“ iz 1878. godine, *Novosti*, br. 172., 26. VII. 1933.

66 Jedna satira o ličnosti M. Bogovića, n. dj.

67 Inicijali ispod članka M.R.

68 Jedna satira o ličnosti M. Bogovića, n. dj.

69 Petar Preradović, *Izabrane pjesme*, Zagreb: Matica hrvatska, 1890., str. 185.

Ova je osuda Bogovića „ljuto boljela“ te je počeo pisati brošuru *Zur Abwehr* da se opravda i napadne Narodnu stranku, koja je inače 1873. pristala na reviziju Nagodbe. Ipak nije ju uspio završiti.⁷⁰ Pokušavajući obraniti i shvatiti Bogovićevo opredjeljenje Josip Horvat je napisao: *I danas, gledajući iz historijske perspektive djelatnost Mirka Bogovića, vatrenog Ilira, i njegovog poznijega madjarofilskog kruga, nije moguće osporiti njegov iskreni patriotizam, pored svih taktičkih zabuda njegove politike. Njegova preobrazba iz Ilira u Madjarona osjećajno i racionalno je shvatljiva, postoji u njoj jedna gvozdena logičnost. Konačno, kao što je on tražio u ono vrijeme spas za svoju zemlju u savezništvu s Budimom, njegovi politički protivnici kod kuće, unatoč Jelačićevog iskustva, još uvijek su tražili rješenje u bečkoj koncepciji.*⁷¹

Povjesničar Rudolf Horvat još je prije stotinu godina u svom djelu *Najnovije doba hrvatske povijesti* (1906.) tumačio da su uz Unionističku stranku u Hrvatskoj prišli ostaci stare *magjaronske odnosno horvatsko-ugarske* stranke poput Kolomana Bedekovića, baruna Levina Raucha, grofa Ljudevita Nepomuka Erdedija ili Ljudevita Salopeka, ali da se i našlo dosta novih pristaša te političke opcije jer *ovi se bojahu da će se vratiti apsolutizam, ako Hrvatska ne osigura svoj državopravni status s Ugarskom.* Horvat posebice među njima spominje Mirka Bogovića koji se, *iz mržnje protiv Nijemaca, premda se prije god. 1848. isticahu takodjer mržnjom prema Magjara,* pridružio unionistima.⁷²

5. Bogović na mjestu savjetnika hrvatskog ministarstva u Budimpešti (1871.-1875)

Nametanjem Hrvatsko-ugarske nagodbe 1868., pokornošću prema Beču i Pešti i svojom nasilničkom vladavinom unionisti su brzo gubili podršku. Stranku napuštaju neki od njenih vođa poput grofa Jankovića i baruna L. Hellenbacha. Svjesni političke situacije među unionistima dolazi do podvajanja, pri čemu se veći dio pokušava spojiti s Narodnom strankom. Padu unionista pogoduje i korupcionaštvo nekih njenih viđenijih pripadnika poput grofa Ladislava Pejačevića i brata bana Raucha, Đure Raucha. Kao članovi *Konzorcija za isušenje Lonjskog polja* oni su među sobom podijelili veliku svotu novaca koju je *Konzorcij* dobio od Vlade, u

70 Milivoj Šrepel, O životu i radu M. Bogovića, str. L, u: *Mirko Bogović, Pjesnička djela*, III, Zagreb, 1895.

71 Horvat, Preobraćenje Mirka Bogovića, str. 20.

72 Rudolf Horvat, *Najnovije doba hrvatske povijesti*, Zagreb: Matica hrvatska, 1906., str. 204-205.

što je, zloupotrebljavajući Bansku vlast i saborsku većinu svoje stranke iz koristoljublja, bio upleten i sam ban. I Bogović je bio član komisije za isušenje Lonjskog polja. Uredništvo narodnjačkog lista *Zatočnik* otkrilo je razmjere te afere.⁷³ Banova ostavka dana početkom 1871. godine na pritisak Beča i velika pobjeda Narodne stranke na izborima za Sabor u svibnju iste godine nisu više utjecale na Bogovića. Baš uoči izbora 1871. Bogović na zalaganje Rauchovo, koji se službeno morao povući s položaja, ali i dalje je ostao jedan od najvažnijih faktora u događajima, postaje savjetnik hrvatskog ministra u Budimpešti.⁷⁴

Bogovićev politički rad na mjestu ministarskog savjetnika hrvatskog ministarstva u Budimpešti u razdoblju (1871.-1875.) na osnovi njegove ostavštine, koja se nalazi sačuvana u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (HAZU), detaljno je i studiozno istraživala Mirjana Gross.⁷⁵ Njezino istraživanje je pokazalo da je Bogović kao pristaša Rauchove klike djelovao na tom položaju kao veza između mađarske vlade i unionista u Hrvatskoj, te da je i ovdje vjerno slijedio Rauchovu politiku i njegove unionističke planove i namjere poslije njegovog pada s vlasti zbog *lonjskopoljske afere* 1871. godine, ali i sveukupnog poraza unionističke politike u Hrvatskoj. Svojom potporom Rauchu i unionistima Bogović je utjecao na dugotrajno kolebanje mađarske vlade između rauchovaca i Narodne stranke. S ciljem da pod svaku cijenu ponovno dođe na vlast, Rauch je preko Bogovića dostavljao svoja izvješća i prijedloge mađarskoj vladi u kojima je, između ostalog, upozoravao na opasnost da će politika Narodne stranke dovesti do odcjepljenja

Hrvatske od Mađarske, predlagao potpuno ekonomsko podvrgavanje Hrvatske Mađarskoj itd. I Bogović je u svojim izvješćima naglašavao da je politika Narodne stranke za Mađarsku kobna, da *su prvaci Narodne stranke prihvatili nagodbu samo iz političke špekulacije, te se pretvaraju da su pokorni mađarskoj vladi, a u stvari sistematski rade protiv dualizma, a za federalizam (...)*.⁷⁶ Bogović čak u nekoliko navrata preporučuje diktaturu kao jedini način da Mađari zadrže Hrvatsku. U pitanju odnosa Dalmacije s Hrvatskom Bogović tvrdi da se to ujedinjenje ne smije provesti *na brzinu*, pri čemu Gross naglašava da Bogović ne želi ujedinjenje, jer bi time Hrvatska ojačala prema Mađarskoj, a *rauchovci bi bili sasvim onemogućeni*. Slično vrijedi i za sjedinjenje Vojne Krajine s Hrvatskom. Radi ostvarenja svojih ciljeva Bogović naglašava i *srpsku opasnost* po Mađare, jer da se narodnjaci sve više približavaju Srbima, koji će *uništiti hrvatsku nacionalnu individualnost, a južnoj Mađarskoj će oduzeti teritorij*. U unutrašnjim pitanjima Bogović traži da se radi kontrole narodnjaka hrvatska policija podvrgne mađarskim honvedima.⁷⁷

Uglavnom, istražujući Bogovićovo djelovanje kao ministarskog savjetnika u Budimpešti, gdje je ustanovila njegove radikalno promađarske stavove prema Narodnoj stranci i Hrvatskoj, Gross se našla pred enigmom Bogovićeve političke metamorfoze koja je tada očito prešla u krajnost. Stoga je na kraju svoga rada zapisala: *Nije bio zadatak ovog rada da osvjetli Bogovićevu ličnost. (...) U Bogovićevoj ostavštini nema dovoljno materijala, koji bi mogli pokazati, zašto se Bogović ilirski heroj od 29. VII. 1845., ogorčeni protivnik Bachova apsolutizma, pristaša buržoaskih, liberalnih ideja, čovjek s izrazitim interesom za socijalna pitanja, našao u redovima najekstremnijih feudalnih unionista. Bio je svakako zagrižljiv Rauchov pristaša. O tome govori strašna mržnja i fanatički žar, koji izbijaju iz njegovih izvještaja, te mu često zamagljuju mogućnost logičnog prosuđivanja. Vjerovatno se povezao s Rauchom iz sasvim ličnih razloga. Proučavajući njegove izvještaje mađarskim ministrima, morali smo doći do zaključka, da je točno mišljenje Bogovićevih savremenika o zadnjoj etapi njegove političke djelatnosti, prema kome je on tada, svijesno ili nesvijesno, kao tuđe oruđe, radio protiv interesa svoga naroda.*⁷⁸ Na isti način zaključuje i Ravlić. Bogovićovo cjelokupno političko djelovanje poslije 1860. godine, a posebno razdoblje u Budimpešti prisililo je Ravlića da osudi Bogovićovo djelovanje poslije 1860., da ga proglasi čak mađarskim unionističkim političarem, prije nego hrvatskim, koji 1874. razočarano izjavljuje da je *Hrvatska za Ugarsku u budućnosti izgubljena*, ali samo zbog toga jer mađarska vlada nije dovoljno pomagala unio-

73 Gross, Szabo, *Prema hrvatskom građanskom društvu*, str. 246; Bogdanov, *Historija političkih stranaka u Hrvatskoj*, str. 601-602.

74 *Zastupnik komitata Emerich von Bogovich se posebno preporučuje te se pri toj preporuci želi spomenuti, da je Bogović, koji je odlukom od 7. kolovoza. 1867. godine imenovan za vrhovnog zastupnika/upravitelja komitata, u njega uloženo povjerenje opravdavao pod izuzetno teškim uvjetima te je Bogović svojim izvanrednim sposobnostima i svojim vrhunskim znanjem pridobio povjerenje i poštovanje državnog sustava i tada neprijateljski nastrojene partije, pri čemu su njegova parlamentarna elokvencija, njegov besprijekorni karakter i njegova izvanredna sposobnost interakcije u polju javne administracije bili od velikog značaja. Gospodin je svojom nepobitnom odlučnošću, svojom odanošću i nepokolebljivom lojalnošću, svojim vrhunskim poznavanjem državnih odnosa spojio sve potrebne osobine u jednoj osobi, koje su potrebne za jedan takav položaj, kakav je njemu ovdje namijenjen. Carevo rješenje: Po Vašem zahtjevu, ovim putem vrhovnog zastupnika komitata Zagreba, Emmerich-a von Bogovich-a, imenujem ministarskim savjetnikom u hrvatsko-slavonsko-dalmatinskom Ministarstvu sa svim pripadajućim ovlastima i dužnostima. Franz Joseph, u Beču, 20. veljače 1871. godine (Arhivska građa o jugoslavenskim književnim i kulturnim radnicima, str. 182.-183).*

75 Gross, *Propast starounionističke stranke u svjetlu izvještaja Mirka Bogovića*, n. dj.

76 Isto, str. 234.

77 Isto, str. 233.

78 Isto, str. 242.

nističku opciju u Hrvatskoj. Zbog toga Ravlić na kraju svoje studije ističe vrlo negativnu sliku Bogovića kao političara *jer zastupati ideje Rauchove* značilo je raditi protiv *hrvatskog narodnog bića* te se takva politika *nijednog Hrvata ne može opravdati*, da bi na kraju zaključio da je ideologija i politika koju je Bogović tada zastupao bila *antihrvatska*.⁷⁹

6. Zaključak

Ovaj prikaz političkog djelovanja Mirka Bogovića imao je cilj da nam pruži osnovni pogled (rekonstrukciju) na njegova politička stajališta i idejne transformacije kroz vrijeme u kojem je djelovao. Rad nema pretenzije, za koje smatram da je ubuduće potrebno napraviti, da Bogovića gleda kao političara i intelektualca (u srednjoeuropskom kontekstu često nerazdruživih figura) u slojevitom sociopolitičkom kontekstu unutar kojega je djelovao, tumačio ga i u njemu ostvarivao svoje vlastite potrebe i interese. Izbor nekog novijeg teorijskog i interpretativnog historioografskog pristupa, poput npr. intelektualne historije, možda bi potencijalno ponudio nove načine interpretacije političke, intelektualne i životne putanje Mirka Bogovića.⁸⁰

Ostajući dakle na plošnoj kontekstualizaciji obrade političkih figura te pregledavajući Bogovićeve ostavštine u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, nisam mogao doći do nikakvih novih spoznaja ili otkrića o Bogovićevoj političkoj ulozi tijekom druge polovine 19. stoljeća koje bi znatnije promijenile dosadašnje povijesne činjenice. Unatoč velikim političkim promjenama koje je hrvatski narod doživio slomom komunizma i raspadom jugoslavenske zajednice 1991. godine, te djelomičnom promjenom historioografske paradigme (u odabiru tema i nizu interpretacija koje su uslijedile u hrvatskoj historiografiji od 1990-ih),⁸¹ u nedostatku novih povijesnih izvora

skupa Desnični susreti 2011., (ur.) Drago Roksančić, Ivana Cvijović Javorina, Zagreb, 2012.

- 81 Vidi samo neke primjere: Zrinka Blažević, *Prevođenje povijesti. Teorijski obrati i suvremena historijska znanost*, Srednja Europa, Zagreb, 2014. ili *Hrvatska historiografija XX. stoljeća: između znanstvenih paradigmi i ideoloških zahtjeva*, (ur.) Srećko Lipovčan i Ljiljana Dobrovšak, knjiga 22., Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2005. Vidi npr. također pokušaje revalorizacije ili drugačije interpretacije političkog djela hrvatskog političara Josipa Franka (1844.-1911.) poslije 1990. godine: Stjepan Matković, „Frano Supilo i Josip Frank: sukobi dvaju značaja hrvatske politike“, *Kolo*, br. 4., 1998., str. 328.-342.; Jure Krišto, Sukobi Franka i Supila i problematično historioografsko nasljeđe o njima, *Kroatologija*, br. 2., 2011., str. 79-94. ili drugačije gledanje na neke političke događaje poput Veleizdajničkog procesa (1909.): Mislav, Gabelica, *Zagrebačka veleizdajnička parnica 1909. godine*, *Časopis za suvremenu povijest*, br. 1., 2014., str. 131-157. Kako piše Šimetin Šegvić: *Prošlo je 20. stoljeće u mnogočemu označavalo pomake, bitne promjene ili prijelome – koji su se, uz manje ili jače izražene posljedice – događali na širokom području ljudskog djelovanja: od politike do društva, od znanosti i kulture do svakodnevnog života. U tom je smislu i za historiografiju 20. stoljeće izrazito bitno razdoblje važnih prijelaza i prijeloma, brojnih strujanja, „obrata“, izmjena paradigmi i gledišta.* (<http://www.historiografija.hr/prikazi.php?id=236029>, pristupljeno 21. 10. 2016.) U skladu s ovim i na tom tragu svakako možemo reći da je neophodno znanstveno potrebno na drugačiji način promišljati određene političke osobe i događaje, koji se možda kose sa stajalištima starije historiografije. Vrijeme i nove generacije nose drugačije poglede i povijesnu memoriju, te nije sporno da neki povijesni događaji ili osobe iz suvremene prizme poprimaju i drugačije oblike. Posebno se to odnosi na postjugoslavenski prostor gdje su, na različiti način i različitim opsegom, neki ključni događaji i osobe u povijesti toga prostora sada drugačije vrednovani, odnosno u procesu je pokušaj njihove revizije ili djelomične revizije (koliko god revizija bila posve legitiman historioografski proces). Nije problem u takvim pokušajima, koji su ponavljam legalni i poželjni, problem je u određenom nedostatku, na znanstvenom nivou i u znanstvenoj zajednici, kulture polemike i pozitivne konfrontacije mišljenja, gdje bi se u takvim sučeljavanjima došlo bliže povijesnoj istini ili povijesnim interpretacijama, prihvatile to strane u sučeljavanju ili ne. Ovako neke nesumnjivo znanstveno fundirane i interpretativne teorije koje mijenjaju određenu sliku prošlog

79 *Demetar-Bogović, Pet stoljeća hrvatske književnosti*, str. 224.-225. Treba imati na umu da Ravlić ovu studiju piše u složenom političkom trenutku u Jugoslaviji 1968., kada se u Hrvatskoj počinje od *Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog jezika* (1966.) pokretati Hrvatsko proljeće i kad se hrvatska inteligencija na čelu s CK SKH i Maticom hrvatskom okreće protiv centralističkih pritisaka iz Beograda tražeći veća hrvatska prava u jugoslavenskoj zajednici te tražeći jačanje federacije do konfederalnih zahtijevanja. Kao što vidimo i sto godina poslije (1868.- 1968.) i dalje se vodi politička borba za hrvatsku samobitnost, samo što sada protivnici nisu Budimpešta i Beč, već unitarizam i centralizam jugoslavenskih struktura moći.

80 Vidi: Branimir Janković, *Prema historiji intelektualaca i intelektualnoj historiji, Dijalog s povodom – intelektualna historija*, br. 6., Zagreb: FF Press, 2013., str. 11.-81. Janković s pravom u svom radu naglašava: *U hrvatskoj modernoj i suvremenoj historiografiji pisano je o različitim intelektualcima, naravno, mnogo. Iz teorijske i metodološke perspektive uočljivo je kako je riječ o proučavanju ponajprije važnih, istaknutih, prestižnih osoba i intelektualaca iz nacionalne povijesti, što je rezultiralo brojnim biografijama političara i intelektualaca različitih profesija. Moguće je međutim primijetiti kako se u velikoj mjeri radi o rekonstrukciji i predočavanju detaljnih podataka o odabranoj osobi, dok sama analiza i interpretacija često zaobilazi usmjeravanje k obradi njihove intelektualne pozicije, utjecaja, formiranja, prožimanja, djelovanja i drugog, odnosno intelektualne povijesti u cjelini.* Po tom pitanju vidi vrijedan niz Zbornika *Desnični susreti* gdje su priređivači i organizatori središnju temu upravo u kontinuitetu posvetili intelektualcima u kriznim razdobljima, ali i u neizbježnim političkim mijenama. Npr: *Intelektualci i rat 1939.-1947., Zbornik radova s međunarodnog*

i širih istraživanja o Bogovićevoj političkoj djelatnosti, autor ovog članka smatra da su historiografske ocjene, koje su još u 50-im i 60-im godinama 20. stoljeća, u skladu s tadašnjim razvojem i interpretacijom historiografske misli i teorija, dali Mirjana Gross i Jakša Ravlić i dalje na snazi.

* * *

Prilog:

1

1841, 22. listopad

Arhiv HAZU - Zagreb, XV/II 3a - Bogovićeva ostavština

Pismo. Rukopis. Orginal. Hrvatski jezik, latinica.

Pobratime!

Pisajući ovu reč, stidom mi zarumeni lice moje, jerbo obadva mi, koi parkos gojimo, prama njezinoj svjetlosti i dostojanstvu sagrašismo, i mjesto da izpunjavamo običajom narodnim svjeta sa pobratimstvom sdružena prava, namjeravamo savime u protivnom duhu, dvobojam ovim od razbora i sdrava uma zabačenu sredstvu za uvrđjenu čast izlečiti - budalastvnu, smeha vrđdnu, - silom Bistričkoga vina porođjenu raspru saveršiti.-

Kojim načinom oba prama pobratimstvu, proti horvatskom gostoljublju progrešismo nemoram izjasniti jerbo ti tvoj um sam kazati može - da pako progreška obadvih nas vlastna jest, nemožeš tajiti. Ako je tko uvrđjen, - zaista jest naš vrđdni rodoljub, gospodin opat Bistrički, njega smatrajući za veoma uvrđjena, ja neznadem način, kojim uvrđjen gospodin opat, naš domorodni nestor; uvrđjena gostoljubiva kuća pravednu osvjetu nad nama bi mogla zadobiti, nego kroz nas:

Dakle ja radi toga, moju reč i zvanje na dvoboj ovima rečima svečano natrag uzimam .- zajedno s tebe koi si snivao, da sam htio tebe uvrđiti, što tako mi Boga miso moja nebijaše za oproštenje i iskreno priateljstvo na dalje moleći.

Kao pravedan i poštena serdca muž, moraš spoznati, da moje serdce za uvrđjeno tvojim postupanjem se moraše očutiti; ja pružih moju ruku kod ručka umah na pomirenje, ti si ovo prezirajući nju zabacio, nezabaci nju sada. Ja ti kao pobratim praštam,- nu želim imati od tvoje ruke spoznaje i tvoje progreške. Nedvojim, da što ja učiniti mogoh, ti takodjer učinio budeš.

razdoblja ili političkog djelovanja pojednca, ostaju takoreći „visjeti u zraku“ zbog nepostojanja adekvatnog odgovora s druge, treće ili bilo koliko strana. To nereagiranje zapravo osiromašuje našu znanstvenu baštinu, a historiografsku znanost posebice.

Nemoj misliti, da ja strahom ili bojazljivostju k ovom koraku sam prignul,- veoma bi se prevario.-

Ja samo tada mogu pomirenje za iskreno i serdačno smatrati ako li 25 o. m. kmeni dodješ zar da dvoboj polag jedne čaše Champagnera se sverši. Zato će moja prilika 24 navečer u Zagreb po tebe i Rubidu doći.-

Sdravstvuj! – S Bogom!

Tvoj

Iskreni pobratim Marko Franjević Šandor

Dna 22. listopada 1841.

2

1843, 17. srpanj

Arhiv HAZU - Zagreb, XV 23/AI 14 – Kukuljevićeva ostavština

Pismo. Rukopis. Orginal. Hrvatski jezik, latinica.

U Požunu dne 17. serpnja 843.

Mili moj Ivane!⁸²

82 Ivan Kukuljević Sakcinski (Varaždin, 29.V.1816. – Puhakovec, Hrvatsko zagorje, 1.VIII.1889.), hrvatski povjesničar, književnik, bibliograf i političar. Gimnaziju pohađao u Varaždinu i Zagrebu, filozofiju studirao u Zagrebu, 1833. prekinuo studij i prešao u kadetsku školu u Kremsu (danas Kromežič). Od 1835. služio je u dvorskoj gardi u Beču, 1836. postao je časnik, a 1840. bio je premješten u Milano. Tijekom školovanja počeo je pisati na njemačkom jeziku. Godine 1837. postao je suradnikom Lj. Gaja, pisao u Danici te je bio jedna od vodećih osoba hrvatskoga narodnog preporoda. Napustio je vojsku 1842. i radio kao sudac u Zagrebačkoj i Varaždinskoj županiji. U Hrvatskome saboru održao je 2.V.1843. prvi govor na hrvatskom jeziku zahtijevajući da se on uvede kao službeni jezik u škole i urede u Hrvatskoj. Nakon njegova govora 23.X.1847., u kojem je ponovio isti zahtjev, Sabor je uveo hrvatski jezik kao „diplomatički“. Godine 1848. dao je poticaj sazivanju Slavenskoga kongresa u Pragu. Jedan je od sastavljača Zahtijevanja naroda, član Banskoga vijeća i predstojnik Odsjeka za obranu domovine te Odsjeka prosvjete i sveštenstva. Kao član najužega vodstva i osoba Jelačićeva povjerenja, putovao je u susjedne zemlje radi dogovora o suradnji hrvatskoga narodnoga pokreta s narodnim pokretima u tim zemljama. Nakon sloma revolucije 1848/49. povukao se iz politike. Do 1860. bio je zemaljski arhivar; utemeljio je modernu arhivsku službu i sastavio njezina pravila. Osnovao je Društvo za povjestnicu jugoslavensku (1850), u kojem je bio tajnik i predsjednik. Pokrenuo časopis Arkiv za povjestnicu jugoslavensku (12 svezaka, 1851–75). Obnašao je dužnost prvoga zemaljskoga konzervatora za kulturne spomenike (od 1855). U politiku se vratio 1860. postavši članom Banske konferencije. Od 1861. do 1867. bio je veliki župan Zagrebačke županije, a 1865–67. i banski namjesnik. Jedan je od osnivača Samostalne narodne stranke (1863), u kojoj je pristao uz politiku I. Mažuranića te počeo objavljivati list Domobran (1874). Od 1886. bio je počasni član JAZU (danas HAZU). Bio je predsjednik

*Ja baš prijatelj mnogog pisanja nisam, nu kad list komu pišem uvjek, kano god i dobar teretnik u sebi mislim: čekat ću dok se dosta nakupi, da sve najedanput ponese i istovarim! Evo daklem, koliko je moguće ovdje na kratkom sva znamenitija izvestja od početka do današnjeg dana.*⁸³

Vidilo se odmah, kad smo ovamo došli, na ovdašnjem političkom nebokruglu da će naši poklisari ovdje teške zadaće imati; - ali tomu nije čudo, jerbo javni i tajni Intigranti ništa drugo radili nisu nego ob dan i ob noć laži kovali i onako bez toga dosti razjarene čudi još većma razdraživali. - Ima rekoh javnih, i njima na čelu stoji nas horvatski Pansanias Jozipović,⁸⁴ taj slavni i za celu Magjarsku toli zaslužan muž da ovdašnji mladi ljudi nisu nastojali njega s Klauzalom usporediti i obadvojici bakljadom čast izkazati; - Jo-ć se njima u herdjavom magjarski deržanom govoru zahvali i izreče: “da se on ovom nezasluzenom česti ponosi i da sve njegove težnje od sada kao i do sada drugamo ne smērava, nego koliko moguće bude magjarsku narodnost, za koju on sva i isti život pripravan jest vazda žertvovati, i u horvatskoj rasplodjivati i proti Ilirom štiti.” - Bilo je nadalje u 13 oj Circular sednici SS i RR kad se je znameniti predmet „a vallas dolog“ pretresivo, i kad se je žestoko za Lutherane i Kalvine govorilo, gdi se opet O’Connell⁸⁵ Jozipović stane, sledeće tri znamenite točke in forma Inferentionis izpovedajuć:

1. da si on koji ovdje nikakave horvatske poklisare nepozna, za svoju dužnost derži, u ime sviu horvatah u ovom predmetu mnenje javno izreči .

2. da on i svi pravi pošteni horvati ništa većma ne žele, nego da se Lutherani i Kalvini u horvatsku pozovu. - Što bo uljudnost i duh vrēmena punim pravom od horvatah zahtjevaju, to horvati učiniti vazda pripravni jesu.

3. da je isto tako sviju pravih i dobrih horvatah najiskrenija želja, s Ugarskom u jedno tēlo sklopiti se.:/egy testbe behebelezni:/

Matice hrvatske (od 1874. do smrti), načelnik i osnivač Hrvatskog arkeološkog društva (preuzeto s: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=34496> /pristupljeno 5.10.2016./).

83 Barun Franjo Kulmer uzeo je sa sobom u Požun i mladog Bogovića na zasjedanje Ugarskog sabora da se u *saborskih poslovah svježba* (Deželić, *Životopis Mirka Bogovića*, str. 11.).

84 Daniel Antun Josipović, (Velika Gorica, 21. VII. 1806.- Jalkovec, 29. XII.1874.), hrvatski političar. Komeš (župan) Turopolja (1837.-46.); gorljiv protivnik ilirskog pokreta; od 1840-ih prvak mađarona u zagrebačkoj županiji. Za revolucije 1848. na strani Mađara; 1851. uhićen i osuđen na smrt; pomilovan i osuđen na zatvorsku kaznu (amnestiran 1860.) (<http://proleksis.lzmk.hr/29293/> /pristupljeno 3. 10. 2016./).

85 Daniel O’Connell (Cahersiveen, 6. kolovoza 1775. - Genova, 15. svibnja 1847.), irski politički vođa u prvom dijelu 19. stoljeća. Zalagao se za katolicizam. Bio je odvjetnik, član parlamenta, dominantna figura u Irskoj toga vremena.

To ti je na kratkom „diaesalio characteristica“ ovog čoeaka, koj se ovdje kao pravi Organon naših Magjaronah smatrati može, – ja se nadam da će svaki, koj je možebiti do sada još koju iskricu počitovanja za nejga i stranku koju zastupljuje čutio, i ovu utarnuti, i pravednom gnejuvu i preziru nje mēsto ustupiti. Sada se očito vidi kakovi su to „pravi, pošteni, vērni, i djavo znao kakovi još horvati!“ - Sada sve polagano krinke padaju, i iza kerzna jagančeva kurjačke čeljusti i pandže poviruju. - Nu doć će vidov dan – i još v hervatih ima kervi!- Reko sam gore da ovdje i tajnih agenti imade, - a zovem je tajne, jer i ovdje svētlost bila dana kao lepiri bēže, i u potaji rade, - njima na čelu stoji naš obće poznati „Corbovins“. Ovaj u Hollingerovoj kavani, gdi se uvjek množina mladih ljudih nalazi, često uvečer prodike derži i našeg obće ljubljenog verhovnog župana i Biskupa gerdno opisuje, tako, da kad Josipović, javno u Sednici rēč samo o ovih progovori, svi mladići kao na to već dresserana četa iz sveg gerla vikat stanu. - Ja bi bio te misli, da se tomu Sansenlotu, kad se u Zagreb vrati, gerbava ledja malo izravna – nu to je samo (...).⁸⁶ – Ovdje su takoder Daniel Farkas i Laslović bili, ja mislim da su već otišli, jerbo ih nige više nevidim.

Sada pako na znamenitija: Kad se je 6. Orsačka velika sednica deržala, bio je predmet “a magyar nyelo“. Jedna je sviuh želja bila da i naši poklisari magjarski govore i kad bi Met. Ožegović /koj je u okružnih sednicah gdi ga nikakova Infernetia vezala nije, iz uljudnosti prama Magjarom u njihovom jeziku govorio: /sada u smislu Inferneti latinski govoriti počeo, neopisiva buka, vika i štropot nastane i iz više hiljada gerlah orilo se je „magyarúl, magyarúl!“ Zalud bi ovdje reči Personala “Osendeség legyen a halgatoság reszéröl!“ kad su isti poklisari vikali i larmali; - jedan poklisar se za drugim stane i dokazuje da naši poklisari magjarski govorit moraju. Personal je jedva u stališu bio, uzbunjeno čudi pomiriti i toliko stići, da se je za onda Met. Ožegoviću dopustilo, latinski svoj govor doveršiti “ nu u buduće ne!“ – Uslēd toga bila je on isti dan kod našeg Bana Conferencia, gdi se zaključa, da se jurisdikciom piše i taj sigurno žalostni slučaj javi. -

Ja mislim, da bi ovdje najbolje bilo, konseqens ostati i pod nipošto nedopustiti da naši poklisari ovdje vodi magjarski govore, nu to jedino od vas u horvatskoj zavisi, daklem treba raditi i zato malo pobrinuti se!- bit će možebiti nekoji, koji će kazati, da bi bolje bilo radi mira, da poklisari magjarski govore, nu ovi nekoji, ako Bog da nisu većina. Ja volim da naši Ablegati ovdje kao nēmi Memnoni za sada sede i da se od vremena i okolnosatih leh dočeka, nego da Magjarom taj triumf u dio pade, kazati moći, da su horvate via facti, kako oni svigdi običavaju, na to primorali. Samo to ne!-

86 Riječ nečitljiva.

Govori se da će skoro Deputacie početi, koje su iz SS i RR za izradjenje najvažnijih predmeta jur naimenovane.- Bog bi dao, da to skoro bude, Kulmer bo je kazo da će se onda na nekoliko mēseca opet kući vratiti - i ja šnjime, jerbo znamenitih pretresivanjah, kad deputacie jedanput stanu raditi, više tako skoro nebude.- Nadam se dakle, možebit još prije mēsec dana u Horvatskoj biti.-

Znameniti onaj Nuncium „u obziru reperezentacie na nj: vel: radi izključenih turopoljskih plemićah kod izabiranja poklisarah“ od SS i RR k stolu velikašah poslan je ovdi, jerbo većina (48 proti 36) od velikašah jemnenje svoje proti Jospoviću izrekla, samo nekoji i medju njima Aleksand Drašković i L. Rauch u magjarskom – Nep: Erdeödy u latinskom govoru, kojeg kod g. grofa Janka Draškovića čitat možeš jesu SS i RRedove secundirali.- Naš Biskup i Kulmer veoma su liepo i krēpko govorili, - isto tako biskup Schrott, Ožegović i drugi, što se razumije „za nas“. - Velika ti je razlika medju velikaškim i stališkim stolom, i dočim ondi dostojanstvo i umērenost duh većom stranom vlada, ovdi prenapetost i neki ultra liberalizam veću stranu zanima. Nu taj liberalizam, ako ga malo bliže smatramo, nije ništa drugo, nego na samog sebe, na svoju individualnost reducirani egoizam, koj sebi sve a drugom ništa hoće da dopusti.- Primērom ti može služiti sledeće:

Pri 14 dana bio je naš mladi Gjuro Erdeödy ovde, koj nas je k sebi pozvo i častio. Bilo nas je do 14, većom stranom svi horvati, dva tri Serblji i Slavonci, mi se sastasmo u konaku Erdeödyja, kod 3 zelena derveta vis a vis Promenade, gde uvēk u večer sve vervi od ljudih, tu smo malo široke volje bili, i kako to bit običava, pēvali smo naški – i to baš gromovito – ko da smo kod kuće - opijo se nije nitko – daklem sve je u redu bilo.- Bili smo s Erdödyjem blizu do po noći i pjevajuć kroz varošu vratili smo se, bez da bi u koga dirali kući.- Drugi dan već je svuda glas puko, da su Horvati proti magjarom davorie pevali etc. i odmah 3 i 4 dan dojdje to isto u sednice gdi se je mnogo rečih o tom potrošilo predmetu- jučer sam to isto u Hirnōhu čito.- Svi Magjari to za najveću uvredu smatraju i hoće da se inquirira. A to što su oni prije pet dana, kad je Turopoljska Reperzentacia kod velikašah propala, našem banu svašta načinili – to nije ništa?- gle primer magjarskog liberalizma!- Ja brate moj ništa ne želim drugo, nego da svaki koj je u domoljublju malo hladnii na dve tri nedelje ovamo dojdje, ovde žive- čuje i vidi – ja kriv ako ovdi zlara probu nepodnese i kao najvatreniji domoljub kući nedojdje!

Što se mene tiče nisam mog života tako nezadovoljan bio, nisam nikada tako želio, čim berže vratit se k predēlu mog doma kao sada. Okolice požunske samo su jednom stranom kadre, ako i to kišovito vrēme nezabranjuje, - neugodna svakdana utisnutja oslabiti. Sa ovdašnjimi Slovaci nēkoje sam zaista lēpe ure proveo,- osobito mi se grof

Štur⁸⁷ jako dopada, Hurbanom koji je sada paroh posto sam se takoder upozno. O Slovaci ću ti ustmeno, kad se vidiomo mnoga ugodna obširnije pripoviedati.- To sam opazio da je kod njihovih mladih ljudih mnogo te mnogo više temeljite izobraženosti negoli kod naših, mnogo više čverstog značaja i muževne one jednako plameteće vatre. Svi nas lēpo pozdravljaju. Štur žali što Vraz nemože ovamo doći, jer sad bi ga bio sobom kući poveo.

Sada su collegia u liceu jur prestala i Štur je jučer, obilazeći putem sve gornje i znamenitije slovenske krajeve nekoliko nedjelja kući otišo, meni je žao što s njim ići nisam mogo, vidio bi mnogo zanimiva, a osobito lēpo Slovažje.

Prošaste nedelje bio sam nekoliko dana u Beču, tamo sam parovozom, a natrag parobrodom u Wien došo. Jako dobro sam se zabavljao i dosta novacah potrošio, više nego vodi u Požunu celo vreme diete. Nu zato sam frigane piliće jio i po sajtlake vina s rogačkom vodom pio, Schönbrum, Hietzung, Banden, Jahlenberg i Laxenburg posetio, dakle mi nemože žao biti. Kad sam Požun za ledjima imo, mislio sam da mi je Sizifov kamen iz pervih pao, a vrativši se, eto ga opet nuz berdo turam,- ali ne nuz Schloxberg, tamo bo imade Sirenah, a ja baš nisam vavek Ulises - „homo enim sum et nil humani a me alienum ee puto“.

Pozdravi mi lēpo sve naše, osobito našeg dobrog Užarevića, Rakovce, Demetra, Babukića, Vraza, T. Štandnara – kaži mu da se sada (...)⁸⁸ i šmerkava kečka više neposetjavaju, nu ja sam ipak iz počitovanja prama njemu, koj mi je rečena tako mesta lēpo preporučio, tamo bio. Dulci recordario praeseritorum! nego Holingerova kavana je sada in flor – Pozdravi mi još nekoga lēpo – jako lēpo!- --- Pozdravi mi rečjom sve naše horvate !

Ovdi ti priklopljeno šaljem tvoj list iz tvoje uspomenuah knjige, što sam čutio to sam piso!

Cēluje te bratimski i iz svega serca ti sve što je dobro i lēpo želi tvoj iskreni priatelj Mirko B.

P.S. Molim te moj Ivane kaži g fiškalu Očiću da sam ja već nekoliko puta njegove knjige kod knjigovežca Wieganda bio, nu on mi sve kaže da još nije došla, kad će doći odmah ću ja putem Špedicie na Leitendorfa poslati ili ako do toga ne dodje sam donēti. Ako ti vrēme dopusti odgovori mi!

S Bogom!

87 Eudovít Velislav Štúr (28. listopada 1815., Uhrovec, Slovačka - 12. siječnja 1856., Modra, Slovačka), vođa Slovačkog narodnog preporoda u 19. stoljeću, organizator narodnog pokreta, političar i ideolog, kodifikator slovačkog književnog jezika, pjesnik, publicist i redaktor.

88 Nečitljivo.

3

1856, 3. listopada

Nacionalna knjižnica Zagreb (NSK), R 3399b – Bogović Ivanu Filipoviću**Pismo. Rukopis. Orginal. Hrvatski jezik, latinica.**

U Zagrebu dne 3/10 856.

Čestiti gospodine i prijatelju!⁸⁹

ja sam onomadne od šurjaka Mukića razumio da Vas mēsec dana u Požegi nije bilo, pa stoga uzroka po svoj prilici moju knjigu, što Vam ju poslah prije 1 ½ mjesec primili niste odmah – nu sada scēnim da Vam je već stigla u ruke – nu ako slučajno možebit ipak nije, a to Vas u smislu priašnjeg lista mog lēpo molim da mi ako Vam je ikako moguće – što prije dostavite novce za razprodane moje knjige. To što evo sada vas molim, to isto priobćio sam takodjer ostalim mojim prijateljima, koji su kaogod i Vi imali dobrotu da su uzeli neugodni teret razprodavanja mojih knjigah na sebe. Što se nadalje tog posla tiče vjerujte mi da ja š njime nebi sada Vami i ostaloj gospodi dosadjivao, da nenamēravam za koju nedelju drugu moju dramu najme, predati tiskaru da se tiska buduć da je isti komad ju sasvim priredjen za tisak. Al baš s toga uzroka bi verlo rado, da s g. Gajem kao tiskarom i s g. Županom kao knjigovežom prije konačno uredim i sveršim stari račun – jer tad će mi laglje biti s cēnom glede nogo dēla. I to su Vam spisateljske rane moje, koje pred Vami odkrivam, nadajući se za stalno, da ćete mi već stoga oprostiti moljbu

moju, pa da ćete mi uz perkos tomu i nadalje na ruku biti Vašem iskrenom i zahvalnom prijatelju

Mirku Bogoviću

P.S. Molim izručite mil. Vašoj gosp. supruzi moj naklon.

Još Vam kao uzgredno i to priobćiti mogu, da namēravam iza Stēpana izdati u jednom ili u dva sveska sve moje pripovēsti do sad stranom ju tiskane, a stranom netiskane – bit će ih 12 ukupno.

4

1857, 16. ožujak

Nacionalna knjižnica Zagreb (NSK), R 3399b – Bogović Ivanu Filipoviću**Pismo. Rukopis. Orginal. Hrvatski jezik, latinica.**

U Zagrebu dne 16/3 857.

Dragi prijatelju!

Ja sam se prošle godine prilikom izdanog svog Frankopana dovoljno osvēdočio o prijateljstvu Vašem, kojim ste nastojali oko toga, da što prije rasprodate i razturate poslana Vam za prodaju exemplare spomenutog dēla; ne-mojte se dakle u čudu naći, kad vidite, da mi je sad ista namēra kao što biaše lani: molim Vas dakle, da mi opet budete na ruku glede prodaje priklopljenih evo 100 exeplarah mog Stēpana; što Vam ih šaljem za čitavu Slavoniu i Srēm, neznajući drugih sredstvah ni putevah da prodrem u one nama doduše posestrime, al glede komunikacia udaljenije strane nego ikoje u cēloj carevini. Žao mi je vas! – al Vam zaista pomoći nemogu, a to stoga, što ste tako dobri bili te ste mi se prošle godine sami u tu sverhu ponudili. - Evo Vam dakle sada posljedica Vaše dobrote! U ostalom je u svētu obično tako: jer tko više pomeće, tomu se tim više nameće.

Još Vas lēpo molim i to kad prodate moje knjige: da novce pod naslovom „Slav. i k. tiskarnici Dr. Ljud. Gaja u Zagreb.“ izvoljite, buduć sam ja s Gajem tako uredio te gleda naplate tiskarskog troška, a ktomu mene i onako za nēko vrēme u Zagrebu biti neće. Ako li ste jur primili novce za ostale knjige, što se još nalaze na računu kod Vas, a to Vas lēpo molim, da i tu svotu pridružite. Samo treba da ukratko posve naznačiti izvoljite: da pošaljete novce za toliko i toliko exemplarah Stēpana, zatim Frankopana i to na račun M. Progovića. G. računovodjas Gajev obavēšten je jur te će se čim sa ostalih stranah dotični prinesci stzignu, jur urediti račun, buduć nalog imade da sve točno bilježi. Milo bi mi bilo kad bi mu što skorije poslali znatniju svotu, bilo starijeg ili novijeg računa, da se osvēdoči čim prije o tom. Da sam ja dotičnim prijateljima u istinu pisao to što sam njemu ustmeno reko i obećo. - Nu dosta o tom, samo tzo hoću još da Vam očitujem, kako će sveta dužnost moja biti, čim Vi štogod budete izdali, da Vam vratim zajam. Pošaljite mi tada i Vi primērnibroj exemplarah, a ja ću ih jur rasprodati ovdē.

89 Ivan Filipović (Velika Kapanica, 24. VI. 1823. - Zagreb, 28. X. 1895.), pedagog, pisac i leksikograf. Gimnaziju završio u Vinkovcima 1841, devetomjesečni viši učiteljski tečaj u Srijemskoj Mitrovici 1842. Bio učiteljski vježbenik u Srijemskoj Mitrovici i Vinkovcima 1842.–44., učiteljski pomoćnik 1844–46. i učitelj 1846.–48. u Novoj Gradiški. Kao dragovoljac sudjelovao u revoluciji 1848. i dospio u mađarsko zarobljeništvo. God. 1850.–52. učitelj je u privatnoj školi Petra Zoričića u Zagrebu, potom 1854–62. u Požegi, a 1863.–73. učiteljuje u Kaptolskoj glavnoj školi u Zagrebu. God. 1873. imenovan je učiteljem Više djevojačke škole u Zagrebu. Od 1875. do umirovljenja 1887. bio je školski nadzornik Zagrebačke županije. U pedagoškom radu promicao je suvremene europske pedagoške teorije nastojeći zamijeniti tada prevladavajući Herbartov pedagoški sustav u hrvatskim školama modernijim Diesterwegovim i Dittesovim. U tom smislu priredio je 1865. nacrt Ustava za pučku školu u Trojednoj kraljevini, koji je bio osnovom pri donošenju prvoga školskog zakona za pučke škole u Hrvatskoj 1874. Zauzimao se za slobodu, autonomiju i narodnost škole te za pravo žena na sveučilišno obrazovanje. Zbog svojih stajališta često se sukobljivao s vlastima, osobito u doba Khuen-Héderváryjeva režima, a bio je i na udaru crkvenih krugova zbog zahtjeva za odvajanjem škole od crkve (<http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=6017> /pristupljeno 1. 9. 2016./).

Mi moramo da se ovako medjusobno podpomažemo, jer ako se poaso dade knjigarima, a to će oni sa svojim strašnim rabatima i ono malo viška progutati, štobi nam može bit preostalo od troška tiskarskoga i knjigoveže. Treba dakle i tu da ruka ruku pere, a obě lice.

Konačno molim da izručite pozdrav Vašoj mil. Gospoji i naklon, a bratimski čelov miloj Vašoj Olgici – A Vi da ste mi zdravo i veselo, to želi Vaš iskreni priatelj i štovatelj M Bogović.

5

1857, 6. travanj

Nacionalna knjižnica Zagreb (NSK), R 3399b – Bogović Ivanu Filipoviću

Pismo. Rukopis. Orginal. Hrvatski jezik, latinica.

U Zagrebu dne 6/4 857.

Čestiti gospodine i priatelju!

Ponajprije moram da Vam javim kako sam sa g. Gajom poradi Vašeg koledara sveršio nalog što mi ga naložiste. G. Gajmi je ustmeno kazo da će Vam i u koliko iole moguće bude – jeftinije čenu staviti pa da će vam sve to za koj dan g. Švarc u njegovo ime javiti.- Što se pako g. Švarca tiče, budite uvěreni da vam je iskreni priatelj i da će sigurno nastojati oko toga, da Vam zadolji.- Sada pako prelazim na svoju stvar:-

Iz onog lista, što ste ga Vi nedavno g. Švarcu pisali, mogo sam razabrati, da Vi onaj sanduk što ga Vami putem Leutzendorsove špedicije „franko“ poslao i gde se list sa 100 exempl. Stěpana nalazi, još primili niste, buduć Vas ja u onom knjgam rečenim priloženom listu priateljski umolih, da novce što ih za Frankopana primili jeste, zajedno sa onim, što ćete ih tek primiti za Stěpana – pošaljete na račun g. Gaja tiskarni, kojoj još dugujem dug za tisak spomenutog dēla. To isto pisao sam takodjer ostaloz gospodi, kojima sam poslao knjige na prodaju. Veoma mi je žao što ste krivo tumačili rieči g. Švarca-nu ja se nadam, da će se uslěd njegovog lista, što ćete ga od koj dan primiti, razjasniti čela stvar, a Vi da ćete izpuniti moljbu moju.

Da mi se račun ne poremeti, predao sam isto tako onih forinti što ste mi ih u zadnjem Vašem listu poslali g. Švarcu na moj račun.- Što se nadalje onih exemplarah mojih knjigah tiče, koji se još, bilo kod vas ili kod vaših znanacah, kojim šte ih razposlali, te netreba da se odviš š njima požurite. Ako dakle još koj mēsec pričekate, dok se n.p. exemplari Stěpana razprodadu, možete zajedno još ono nekoliko forintih ili zaostaviš knjigah sa računom o Stěpanu tiskarni Gajevoj poslati.

Što se napose g. Jurkovića u Osěku tiče, to Vas uěriti mogu, da ja niti knjige o kojima mi pišete, niti novce, niti

list kakav od njega primio nisam. Neće dakle škoditi, ako ga malko (...).⁹⁰

Dragi priatelju! Ja znam da je taj poso, što sam ga Vam oběsio o vrat, baš vražji, te ga samo tako domoljuban čověk kao što ste Vi na sebe uizeti može – ali baš zato oprostite mi što istinu kažem – baš zato Va s š njim i obteretjujem, jer da niste ono što jeste, zaista niti bi se ja obratio na Vas, a Vi sami zaista nebi htěli tako mučnim pazarom baviti se, kao što je naš knjigami, gđe je težko i pretežko u svakom obziru našim ljudima na kraj doći te š njima, kako bi valjalo sravnati se.

Možebiti, da će doći vrěme, gđe ću i ja kadar biti Vama vratiti priateljski zajam, bilo u tom ili drugom kojem obziru, i tad vćrujete, da ćete pripravna naći vašeg iskrenog priatelja

Mirka Bogovića

6

1858, 15. srpanj

Nacionalna knjižnica Zagreb (NSK), R 3399b – Bogović Ivanu Filipoviću

Pismo. Rukopis. Orginal. Hrvatski jezik, latinica.

U Zagrebu 15/7 858.

Štovani gospodine!

Oprostite što Vam posve ukratko te na berzu ruku pišem, ali uzrok tomu jeste: što u istom poslu više listovah pisati moram.

Bit će Vam po svoj prilici jur poznato, što se ovih danag s Gajem dogodilo. Uslěd toga događaja dakle prisiljen sam umoliti Vas, da što prije moguće novce za rasprodane knjige ovamo poslati izvolite, jer ja bi rado da se uklonim svakoj neugodnoj tražbini od strane njegovih vćrovnikah.- Veoma bi mi drago bilo do konca t. m. isto tako vratiti mi one knjige, što ih do sada prodali niste.

Je li ste mi što napredovali s II sv: vašeg kalendara. Mogu Vam po duši reći, da me je verlo razveselio, jedino što bi primětiti imao jeste to: što članci naravo- ili ako hoćete prirodoslovni nisu onako popularno pisani kao što bi morali biti za onaj krug komu je ponajviše knjiga ta naměnjena .- Ostalo je sve dobro i posve praktično.

U ostalom od Boga Vam zdravlje i serdačno pozdravlje od Vašeg priatelja

M. Bogovića

90 Dalje nekoliko riječi nečitljivo.

7

1858, 17. rujan

Nacionalna knjižnica Zagreb (NSK), R 3399b –
Bogović Ivanu Filipoviću

Pismo. Rukopis. Orginal. Hrvatski jezik, latinica.

U Zagrebu dne 17/9 858.

Štovani gospodine!

U Vašem listu od 7. pr. m. javiste mi, da ćete za deset danah poslati novce za moje knjige, već od to doba prodje i četiri puta deset danah, a ja neprimih ništa. Molim Vas dakle opetovano, da mi svakako do 25 t. m. pošaljete novce s neraspodanim knjigami, buduć usljed poziva, bivšeg u Nar. nov. što ste ga valjda i Vi čitali do 25. t. m., svi oni koji Gaju što duguju, platiti moraju svoj dug, inače bo postupat će proti njima sudbenim putem.

Věrujte mi ja Vam nebi dosadjivao ni sada mojim zahtěvanjem, kao što nisam do sada, jer bo znam, da je stvar u dobrih rukah, nu vidite sami da je sila, a sila, kako znate, boga nemoli.

Ja dugujem Gaju u ime tiskarine 418 f 38 X, a od onih, kojima sam Stěpana i Frankopana razposlao na prodaju, imadem još dobiti ukupan svotu od 382 f, možete si dakle i sami misliti, da mi je verlo neugodno što ljude inače vrědne i čestite, koji bi mi u svoje vrěme sigurno platili, sada bez obzira napastovatzi moram, samo da skupim novce i da izbegnem parnicu, koja me zastalno čeka ako neplatim dug svoj do rečenog roka.

Drugoga bi možebiti tešilo, kad bi znao da ima (...) ⁹¹ u istom poslu, nu mene to zaista tešiti nemože, jer što je meni neugodno, znam da je i drugim, a k tomu na novo vidim iz toga, da je verlo žalostno stanje naše književnosti, koja kuburi od nemila do nedraga nikako nemože da se osovi na čverstom temelju redovitog knjigoteržstva. Nu šta mi treba to kazati Vama, kad znam da znate sami iz vlastita izkustva što je i kako je s našim knjigoteržstvom.

Nadajući se konačno da moljbu moju u zlo primiti nećete, već da ćete joj prijateljski zadovoljiti, ostajem pozdravljajući vas serdačno

Vaš štovatelj i prijatelj M Bogović

8

1858, 16. listopad

Nacionalna knjižnica Zagreb (NSK), R 3399b –
Bogović Ivanu Filipoviću

Pismo. Rukopis. Orginal. Hrvatski jezik, latinica.

U Zagrebu 16/10 858.

Štovani gospodine!

Evo sad već dva mjeseca prođoše odkako mi usled Vašeg lista od 6. kolovoza t.g. za stalno obećaste da ćete mi poslati novce za rasprodane knjige, a ja sam međjutim – i to prije 8 danah – već već primio platežni nalog od stečajne mase Gajeve, gdje mi se nalaze da dug svoj platim. U tom položaju uvidit ćete valjda i sami, da mi neostaje drugo, nego pozvati Vas po četvrti put prijateljski da mi svakako do 25. tek. mjeseca pošaljete novce za moje rasprodane knjige, neraspodane pako da mi tadjer vratite.

Věrujte mi gospodine, da mi je verlo neugodno, što ovako po dva tri puta na sve strane pisati, te ljude moliti i opominjati moram, ali šta ću kad i mene těrāju da platim tiskarski dug.

To je, duše mi, strašna lekcija za mene, te ću si ju za čělo pamtititi tako dobro, da ću se prije nego li u buduće štogod izdavao budem, dva tri puta promisliti te sa zdravim umom svojski posavětovati da me samo opet ne snadje slična nepritika.- Kod nas, žalibože nije dosta da te baš nikakva korist neizvadi iz našeg knjižtva, već treba da književnik još Bogu hvali ako ga napokon još trista brigah i nevoljah nestigne, i ako nemora da naknadjuje štete iz svoga džepa. Eto to su one težke rane s kojih će po malo malaksati, a najposlě sasvim propasti ono malo silah, što nam iza poslědnje oluje političke preostadena književnom polju, jer u čověka, makar još tako krěpka, po-nestaje volje kad silama više nemože da pregnu.

Nemojte, gospodine, da ostanem na čědilu i da, nes-pominjuć druge o vama dvoji Vaš prijatelj M. Bogović

U Zagrebu 15/7. 858.

91 Nečitljiva riječ.

Bez datuma⁹²

Arhiv HAZU - Zagreb, XV/II 3e - Bogovićeve ostavština
Pismo. Rukopis. Original. Hrvatski jezik, latinica.

Pjesniče Vinjugah!

Danas dne 19/ i u prastarom Borkovcu kod našeg prijana Antuna Kalaja, gdje se zajedno sakupismo da podjedno i imendan našeg prijana Antuna Kalaja i Križić kod istog oblužavamo zatekoše nas prije objeda Tvoje „Vinjage“⁹³ koje prviput ugledasmo, - te brže bolje uzmi si svaki po koju knjižicu, na brzu ruku neki složiše napjeve, te kod objeda, kod kojeg je naš „Kažimir“ kao stola ravnatelj napijao, počesmo pjevati, a što neznadosmo, ono deklamirati.

Posliedica bi, da nam se svima „Vinjage“ pjesnika „Ljubica“ „Frankopana“, „Stjepana“ it.d. na toliko dopadaoše da napokon u 5 satih pod večer uzdignutim punim čašama /koje naravski na zdravje pjesnika Vinjugah iztrusismo/ nazdravi smo našem milom domorodcu i prijatelju, smrekovim i vinikovim vjencem ovjenčanom Mirku- da na mnogaja lieta zdrav i veseo živio!!!

Podjedno je zaključku cielog društva – Ti domorodče sladki, - Ti mučeniče narodni, - Ti Pjesniče! Ti domo-rod-i slobodoljube primi u priznanje naše prema Tebi iskrene ljubavi i u znak našega priznanja za Tvoja požrtvovanja i u znak naše zagorske zahvalnosti za Tvoje nam mile Vinjuge harna prijateljna, a osobito iskrena čuvstva za Tebe oduševljeni jesmo kao gore

Tvoji Prijatelji i štovatelji

Kažimir (...)⁹⁴ kao stola ravnatelj, Franjo (...)⁹⁵ Župnik u Zlataru, Anton Kalaj, Ivan Zrinscak em Župnik, Marcel Jellačić, Gjuro Kovačević, Franjo Cebori Cebovački, G. Jellačić.⁹⁶

Summary

„From an Illyrian to an Unionist“. Contributions to Mirko Bogović's Political Biography (1816 – 1893)

Keywords: Mirko Bogović, Illyrian Movement, Hungarians, Unionist Party, Croatian parliament in 1861, magyarization

The goal of this paper is to portray and explain the political path of the author, poet, and politician Mirko Bogović (1816 – 1893) based on existing literature and newspapers, taking into special consideration his path from being a »fiery« supporter of the Illyrian Movement to being a staunch Unionist after 1860. He then became a supporter of duality and stronger integration of Croatia within the Kingdom of Hungary, even supporting the diminishing of Croatia's constitutional and financial framework in that community of unequals. There are nine letters pertaining to his literary and political work at the end of the paper from the national revival and neo-absolutist period. They are presented in the paper because they show his material situation, temperament and character, corresponding with the topic of this paper.

Translated by Željko Karaula

92 Prema podacima pismo je pisano poslije 1861. godine.

93 Mirko Bogović, *Vinjage*, Tiskom Drag. Albrechta, Zagreb, I-IV., 1861.-1878.

94 Nečitljivo.

95 Nečitljivo.

96 Neki potpisi nečitljivi.